

Az apátsági templom.

**Szontgotthárd és környékének
ismertetése.**

IRTA:
VAKARCS KÁLMÁN.

VAKARCS K. Szontgotthárd

SZÜLŐK FIGYELMÉBE!

Felvétel a Magyar Iskola-Szanatórium Egyesület
(Budapest, VIII., Sándor-utca 26. szám)
szentgotthárdi iskolaszanatóriumába.

A subalpin-jellegű, fenyveserdőktől övezett Szentgott-
hárdon, több holdas területen, gyenge, vérszegény, kezdő tüdő-
csúcshurutos fiú- és leánytanulók részére 6—18 éves korig.

Előzetes orvosi vizsgálat, fertőző betegek nem vétetnek fel.

A legmodernebbül berendezve. Intézeti külön strandfürdő.

...henészet,

...el.

...s oktatásban részesülnek és
...atóriumban vizsgáznak és

...árja alatt

H-908
423

54755

SZENTGOTTHÁRD ÉS KÖRNYÉKÉNEK ISMERTETÉSE.

IRTA:
VAKARCS KÁLMÁN.

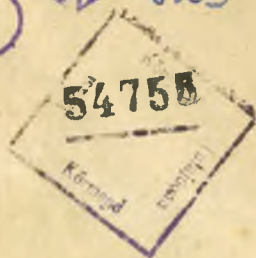

KERESKEDELMI ÉS HIRLAP-NYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
SZOMBATHELY, 1935.

46-908

423

R
81

I. Szentgotthárd és környéke. Szentgotthárd fekvése.

Szentgotthárd, a járás székhelye, Vas megye nyugati részén, a Stájer-Alpoknak Magyar-Alpok nevű nyulványai között elterülő katlanban, a Rába és Lapincs folyók összefolyásánál, a tengerszín felett 222 m magasságban fekszik s a gyászos trianoni béke alapján hazánk nyugati határvárosa lett, míg azelőtt Gyanafalva volt Grác felé az utolsó magyar község és utolsó vasúti állomás.

A szentgotthárdi vasúti állomástól pár lépésnyire már a lecsatolt magyar terület, *B u r g e n l a n d* kezdődik, ahová 15 km körleten belül „Határszéli útiigazolvánnyal“, távolabbra pedig csakis „Ütlevéllal“ lehet utazni.

Határátlépés.

Szentgotthárdról, illetve környékéről a lecsatolt területekre a következő helyeken történhetik a határ átlépése.

a) *O s z t r á k* viszonylatban :

1. Rábafüzes—Heiligenkreuz (Rábakeresztur);
2. Szentgotthárd—Heiligenkreuz (Rábakeresztur);
3. Szentgotthárd—Mogersdorf (Nagyfalva);
4. Szentgotthárd—Alsószőlők—Neumarkt (Farkasfalva);
5. Rábafüzes—Tschanigraben (Sándorhegy);
6. Felsőrönök—Szentimre—Inzenhof (Borosgödör);
7. Alsórönök—Grossmürbisch (Alsómedves);
8. Vasszentmihály—Reinesdorf (Zsámánd);
9. Magyarbükktelep—Hagesdorf (Karácdfa);
10. Taródfa—Luising (Lovászd);
11. Szentgotthárd—Deutschminihof (Lapincsolaszi);
12. Szakonyfalu—Mogersdorf (Nagyfalva);
13. Alsószőlők—Mogersdorf (Nagyfalva);
14. Felsőszőlők—Neumarkt (Farkasfalva).

Az 1—4-nél, mint vámútnál való átlépéshez határ-átlépési útlevel és határszéli útiigazolvány szükséges.

Az 5—14 mellett, mint mellékutakon csakis határszéli igazolvánnyal lehet átlépni a határt; erre csakis személy- és gazdasági forgalom van, vámúrnál szállítás nincs.

b) Jugoszláv viszonylatban :

1. Szentgotthárd—Felsőszölnök—Trdkova (Magasfok), ahol is, mint vámúton, az átlépés útlevéllel és határszéli igazolvánnyal történhetik.

2. Felsőszölnök—Cepinci (Kerkafő);

3. Permise—Markovci (Marokrét);

4. Apátistvánfalva—Budinci (Büdfalva);

5. Orfalu—Velikidolinci (Dolány).

A 2–5 mellett, mint mellékutakon, csakis határszéli igazolvánnyal lehet átlépni a határt, mert erre, csakis személy- és gazdasági forgalom van.

c) Távolsabb eső átlépések :

1. Kotormány—Hodos;

2. Pinkaminszent—Strém;

3. Pinkaminszent—Moschendorf (Nagysároslak). —

Csakis útlevéllel lehet rajtuk közlekedni.

Autókkal csakis olyan utakon lehet közlekedni, amelyek útlevélközlekedéssel vannak megnyitva.

A trianoni béke hatása a szentgotthárdi járásra.

A trianoni diktátum a szentgotthárdi járásnak 80 virágzó községéből Ausztriához, illetve Burgenlandhoz 32, Jugoszláviához pedig 12 falut csatolt. A megcsonkított szentgotthárdi járás a megmaradt 36 községéhez a muraszombati járásból 3, a németújvári járásból pedig 1 falut kapott s azóta „Szentgotthárd—muraszombati járás“ a neve.

A szentgotthárdi apátság és Szentgotthárd története.

A város és az apátság a nevét Szent Gotthárdtól, a XI. században élő bajorországi bencés apáttól, illetőleg püspöktől kapta, kit 1131-ben avattak szentté. E szentnek a tiszteletét nálunk a bencések terjesztették el és Schwartz Elemér dr. véleménye szerint a németújvári bencések a Rába-Lapincs összefolyásánál lévő telepükön is emeltek Szent Gotthárd tiszteletére templomot, vagy kápolnát. Így juthatott el azután szent Gotthárd tisztelete Szentgotthárdra is.

Szentgotthárd neve az oklevelek szerint : Sanctus Gott. hardus, oppidum Sancti Gotthardi, Sanct Gotthard; kezdetben a nép Gothónak nevezte Szentgotthárdot. Az apátság neve pedig Sancti Gotthardi Abbatia, Abbacia Monasterii, Monostor stb. nevek alatt fordul elő az egyes oklevelekben. A mellette folyó Rábát pedig latinul Arrabónak, németül Raabnak nevezték.

Szentgotthárd története tulajdonképpen a Ciszterci Rendnek Szentgotthárdon való megtelepülésével kezdődik.

Az apátságot III. Béla alapította 1183-ban. A 12 francia szerzetes pedig egy apát vezetésével 1184-ben érkezett meg Trium Fontiumból (Trois Fontainesből), a Rába és Lapinsakkoriban zord, erdős-mocsaras vidékére, hogy ott egy magasabb műveltség magvait hintsék el.

A ciszterciek megtelepedéséig a környék honvédelmi célokat szolgáló vad, emberkéz nem bolygatta, ú. n. gyepüelvi terület volt, amelynek csak nagyon gyér lakossága lehetett. Az akkor már Európaszerte szépen meggyökeresedett ciszterciek az imádság és munka kettős eszközével hódoltatták meg a nekik birtokul adott, Gyarmattól Gyanafalváig terjedő ösvadont az emberi műveltség számára. A saját kezükkel végzett erdőirtó és talajszárító munkával nyert földeken a nálunk akkoriban ismeretlen háromnyomású gabonatermelő rendszerrel, a trágyázással, az okszerű munkabeosztással, új állatfajokkal, nemesebb szőlő- és gyümölcsfajtákkal, a vizierő ügyes felhasználása folytán célravezetőbb ipari munkákkal mind a szentgotti, hárdi monostorukat, mind a környéken létesített majorjait olyan mintagazdaságokká fejlesztették a ciszterciek, ahová tanulni járhatott a nép.

Az apátság alapításától kezdve két századon át, egészen 1391-ig erős fejlődésnek és virágzásnak örvendett. De amikor a kegyurak kezére került, nagy hanyatlásnak indult. Zsigmond király ugyanis a monostor kegyuraságát 1391-ben a Széchy-családnak adományozta s ettől kezdve kevés megszakítással, majdnem 3 századon át a Széchyek birtokolták a monostort.

Mátyás király a sok panaszra, amelyet a kegyurak ellen emeltek, a német Scholl Henriket juttatta az apáti székbe és mint több más magyarországi ciszterci monostort, úgy Szentgotthárdot is külföldi rendtagokkal népesítette be. A király intézkedései azonban nem vezettek célra s csakis 1527-ben került ki az apátság a kegyuraság körmei közül, hogy azt a ciszterci rendi Betha János vegye át. De 1557-től egészen 1675-ig ismét a Széchyek lesznek a monostor birtokosai.

Mikor az apátság a XVI. század elején világiak kezére jutott, már honvédelmi célokat is szolgált. Az 1556-i források az apátságot, mint vízárokkal körülvett, megerősített helyet említik, amelynek tornyai voltak. Természetesen az apátságot azután inkább castrum, Schloss, Burg, vár néven nevezték, sőt a monostort ma is „Vár“-nak, a hozzátartozó kertet pedig „Várkert“-nek mondják.

Igy, amint látjuk, nemcsak a török veszedelem, hanem a kegyurak féktelenségei is sok bajt okoztak az apátságnak. A török megszállással, a vallási villongásokkal, az egyházi férfiak számának csökkenésével s egyes rendeletekkel,

amelyek lovas katonák kiállítását, a szerzetesek táborba szállását kívánták meg, igen megváltozott a monostori élet. Nagy csapás érte a szentgotthárdi monostort akkor is, mikor Tieffenbach, Ferdinánd király vezére, 1605-ben Bocskay hajduinak Szentgotthárd felé való közeledésének a hírére a monostort a templommal együtt nagy vandalizmussal a levegőbe röpitette. A hívők addig, míg a romokban heverő templom közelében, 1676-ban Széchenyi György új templomot és hozzá pár termet nem építtetett, a rábakethelyi templomba jártak imádkozni. E régi templomot most magtárnak használják.

A Széchyek után 1675-től egészen 1734-ig nem ciszterci szentgotthárdi, illetve nagyfalvai csata is.

A Széchyek után 1675-től egészen 1734-ig nem ciszterci rendi apátok vezették a monostort; ekkor ugyanis III. Károly király a Bécs közelében levő heiligenkreuzi apátsággal egyesítette az apátságot. Az egyesített két apátság első közös apátja Leeb Róbert volt. A heiligenkreuziek a szentgotthárdi apátságban rendet teremtettek és gyümölcsöző gazdálkodást folytattak; 1740—50 között felépítették a mai kolostort, majd 1748-ban a mai apátsági templom építéséhez is hozzáfogtak. 1878-ban Szentgotthárdot a zirci-pilisi és pásztói egyesített apátságokkal egyesítették. Ekkor az apátság élére Rezutsek Antal került, ki akkor már zirci apát volt.

Amint a ciszterciek tanították meg Szentgotthárd lakóit imádkozni és dolgozni, úgy a Szentgotthárd környékén levő falvak is nagyjából az apátságnak köszönik létüket és fejlődésüket. A környező községek leginkább az apátsági telepekből, majorokból keletkeztek és valószínűleg nevüket is nem egyszer az apátsági jobbágyoktól, szolgáltól kapták. Így Zsida, Rábatótfalu, Apátistvánfalva nevű falvak Zsidó, Tóth, István nevű apátsági jobbágyoktól kölcsönözték nevüket.

A török pusztítások megszűntével beállott békésebb időben nagyobb számban bevándorolt iparosok népesítik be Szentgotthárdot, a látogatott heti és országos vásárokat pedig az ipar és kereskedelem fejlődését segítik elő.

Egyidőben Rábakethelyen volt Szentgotthárdnak a rendes piaca és vásárja. Az iparüzést is a szerzetesek kedveltették meg a szentgotthárdiakkal, mert az apátság területén kezdettől fogva dolgoztak iparosok, kik a kolostor ipari cikkeit állították elő. A régi templomnak, valamint a mai napnak az építéséhez is sok külföldi mesterembert hozott az apátság és közülök azután nagyon sokan itt is telepedtek le. Tulajdonképpen ezek az apátsági iparosok voltak a későbbi korban önállósult szentgotthárdi iparosoknak az ősei. A XVIII. század végén kelt gyári naplók tanúsága

szerint ebben az időben Szentgotthárdon már dohány-, illetve burnótgyár is létezett, amely előhírnöke volt a később keletkezett dohánygyárnak. E dohánygyár fennállásának idejében Szentgotthárd környékén nagy területen már dohányt is termeltek a dohánygyár számára.

A malomipar fejlődését bizonyítja az a jelenség is, hogy Komáromy apát az apátsági régi malmot műmalommá alakította át.

A kis város a török dúlások, a kuruc felkelések, a XVIII. század első és második évtizedében a francia pusztítások, továbbá a különféle tüzkárok, szárazságok, jégesők, vízáradások, marhavész és más csapások, veszedelmek mellett is egyre fejlődött.

A rend tanította meg a lakosokat a műveltség elemeire is. Kezdetben a monostorban tanítottak, 1789-ben már külön iskolát építenek a tanulóknak. 1878-ig, a heiligenkreuziek távozásáig németül tanítanak, ekkor azonban megkezdődött a magyarnyelvű tanítás és a magyarosítás; ebben a nagy munkában segítségére siettek a magyar származású cisztercieknek a hazafias világiak és az egyesületek is, amelyek akkoriban gyors egymásutánban keletkeztek. Valóban ennek a magyarosításnak köszönhető, hogy Szentgotthárd a trianoni béke folytán nem jutott a lecsatolt községek sorsára.

Szentgotthárd különösen a múlt század utolsó évtizedeiben fejlődött rohamosan. 1873-ban nyílt meg a vasúti összeköttetése Grác felé. 1894-ben a dohánygyár, 1896-ban a villanytelep és óragyár, 1899-ben a selyemgyár létesült. E korban keletkeztek azután az anyagi és szellemi kultúrát egyaránt szolgáló különféle intézetek és egyletek is: a kisdedóvó (1885), a Magyar Asztaltársaság (1890), a polgári önszegélyző egylet, a takarékpénztár (1893), az állami gimnázium (1893) stb., mégpedig úgy, hogy a kis város nagy kultúráján már akkor is méltán csodálkozhatott a városba került idegen. A közművelődést szolgálta az 1895-ben megindult „Szentgotthárd” című hetilap is. Szentgotthárd rohamos fejlődését Széll Kálmán miniszterelnök, Desits Gyula kir. közjegyző és Vargha Gábor dr. ügyvéd és képviselő a magyarság érdekeiért önzetlenül küzdő kortársaikkal együtt mozdították elő.

Természetesen a háború és az utána következő válságok, főképpen a lecsatolás is nagy csapást mértek a város iparára, kereskedelmére és egész életére.

Szentgotthárd lakosainak száma kezdetben lassan növekedett. 1757-ben 814, 1869-ben 938, 1880-ban már 1442, 1890-ben 1452, 1900-ban 2062, 1910-ben 2624, 1920-ban 3054 lakosa volt; az utolsó népszámlálás szerint már 3258 a lakosok száma, akik között 2806 magyar, 354 német, 3 tót,

83 vend és 12 egyéb nemzetiségű van. Vallás szerint van: 2617 róm. kat., 8 gör. kat., 109 ref., 340 ág. hitv. ev., 4 gör. kel., 178 izr. és 2 egyéb. Területe: 1059 kat. hold; népsűrűsége négyzetkilométerenkint: 1930. végén 534.09 és van 350 lakóháza.

Talaj. Szentgotthárd talaja sík, de környéke, amelyen az Alpok nyulványai húzódnak végig, dombos és erdős. A dombok 300—400 méter magasságúak.

A földje agyagos, mészben szegény, a Rába kiöntéses területén pedig, így a „Táncoson“ és a „Kolomposon“ homokos. A földnek sík része termékeny, de a dombos része már terméketlenebb. A környékbeli hegyek, dombok az illető falvaktól kapták a nevüket, így a zsidai, apátistvánfalvai hegyek is. A „Schlössli“, vagy „Várhegy“, „Vártető“, „Kastélyhegy“ (304 m) azonban már régen e néven ismeretes. Az apátistvánfalvai dombokban, de Felsőszőlőnön is barna vasérc, limonit is található.

Vizek. A Rába az Alpokban ered és Szentgotthárdnál lép magyar területre. Igen kanyargós s tavasszal, ősszel és nagy esőzések alkalmával gyorsan kiárad s ezért nagyon is rászorul a szabályozásra. E célt szolgálja a Győrött székelő Rábaszabályozó Társulat, amelynek Szentgotthárdon víz-mércejegyzője van, aki pontosan értesíti a Társulatot és a szombathelyi kultúrmérnökséget is a Rába vizének mindenkori állásáról.

Az 1664-i szentgotthárdi, illetve nagyfalvai csatában is a Rába áradása volt döntő befolyással a harc kimenetelére. Ugyanis a kiáradt folyónak szorított török sereg nagy része a hullámok között lelte halálát.

A Rába vize gyógyhatású; partja pedig homok- és napkúrásra alkalmas. A „Strand“ sekélyebb vagy mélyebb helyein gyermekek, illetve felnőttek kellemesen fürödhetnek.

A Rába, melynek partvidéke, különösen a Lapincsnak a Rábába való ömlésénél regényes, csónakázásra és halászatra is alkalmas. Sok fajta hal él benne.

Szentgotthárdnál találjuk a remek kiviteli Rába-hidat, amelyet a vármegye készíttetett 1910-ben. Ez volt Vas vármegyében az első vasbeton híd. Gut Árpád és Gergely Jenő tervezték és Láng Ignác vállalkozó építette.

A Rába balpartján, a vágóhid közelében látható a Kaszagyár duzzasztó gátja, ahonnan a gyárhoz vizet vivő csatorna ágazik ki.

A Rábán, a jakabházi határban a Wagner-féle, lentebb Csörötneken a Bekes-féle, Alsószőlőnön pedig a Guttmann-féle vízi malmokat találjuk s e két utóbbi mellett fűrészgép, ú. n. metsző is van, amellyel deszkát fűrészelnék.

A Rábának mellékvize, a bővizű és sebesfolyású Lapincs, az Alpokban ered és csak kis része öntözi a magyar területet. Szentgotthárdnál siet a Rábába.

Szentgotthárdnak két patakja a Rábába ömlik és mindkettő vastartalmú. Az egyik a Zsida-patak, a másik a Tótfalui-patak, ez utóbbit Vaspataknak is hívják.

Rábafüzesen van a Rigó-patak (Amselbach) és a Lam-patak.

A Lapincs és a Rába összefolyása. Az „Ifjúság és Élet” c. folyóiratból.

Apátistvánfalva határában ered a Hárs-patak, másnéven Hársas-patak, amely Farkasfa és Zsida között folyik, majd Talapatka és Rábakísfalud érintésével a Rábába ömlik. A benne levő sok rák és rákfogás után Rákász-pataknak is hívják.

Farkasfán van a fekete színű vize miatt Fekete-tónak nevezett tó.

Éghajlat. Éghajlata subalpin jellegű; nagy befolyással vannak rá a Stájerhegyek, ahonnan gyakori hideg légáramok zúdulnak Szentgotthárd felé, amelyek gyorsan lehűtik a levegőt s így azután nyári éjjeleken sem ritka a köd. Nyáron többször irtózatos égháborúk, szelek, viharok vannak át a határán.

Csapadék a meglehetősen; a csapadékos napok száma 120. Az átlagos esőmennyiség havonként 50—60, évenként 600—700 mm között váltakozik. A havas napok száma változik.

kozó; néha kevés hóval megy el a tél. A tavasz hosszú, a nyár rövid, az őszi pedig derűs és szép szokott lenni.

Közepes évi hőmérséklete 10—11° C, a melegebb hőmérséklete 33 és 36° C, a lehidegebb pedig —15 és —25° között szokott ingadozni. Legmelegebb van júliusban és lehidegebb januárban. Szentgotthárd és környéke elég szeles. A leggyakoribb szél a nyugati és délnyugati.

Szentgotthárd és környéke levegője eléggé párás, különösen a vizek felett és a völgyekben. Az egészséges levegőnek tulajdonítható az is, hogy vidékén ritkán jelentkezik járványos betegség. Mindenesetre nagy befolyással vannak az éghajlatra a dombokat és hegyeket borító erdők is, amelyek a levegőt tisztítják. Szélszélű időben nyáron, majdnem minden reggel harmat, néha pedig dér jelentkezik. A harmat néha megfelel 0.2 mm csapadéknak is.

Szentgotthárd klímája azért is egészséges és gyógyhatású, mert a kis város a világhírű Gleichenbergtől alig 25 km-nyi távolságra fekszik.

Növényvilág. Flórája subalpin és átmenet az ausztriai és magyarországi növényvilág között.

Dús növényzet díszlik Szentgotthárdon és környékén is. Más vidék flórájának a növényein kívül speciális növények is találhatóak itt, mint pl. a zsidai völgyben: *Daphne cneorum* = henyé boroszlán; *Hemerocallis flava* = lilium; mindkettő a praenoricumi flóravidékhez tartozik; *Trollius europaeus* = zerge boglár; *Alnus viridis* = havasi éger; *Salix aurita* = füles fűz; *Carex Buckii* = sás; *Euphorbia villosa* varietas *glabra* = fűtej-féle; *Menyanthes trifoliata* = vidrafű; *Primula acaulis* = kankalin; *Pulmonaria angustifolia* = tüdőfű; *Chimaphila umbellata* = ernyős körtike; *Sphagnum* = tőzegmoha, mely az egykori tőzeglápot jelezte. Az apátistvánfalvai völgyben díszlik a *Narcissus angustifolius* = nárcisz és a *Polygonum bistorta*. A Schösslin a *Platanthera bifolia* = sarkvirág. Az alsórönöki erdőben a török, vagy turbán lilium. Árnyas helyeken az *Aruncus silvester* = gyöngyvessző búvik elő. Általában ismeretes még az *Erythronium dens canis* = kakasmandikó vagy csibetulipán.

Természetesen a más vidéken viritó kökörtin, ciklámen stb. mezei virágok itt is pompáznak.

A Holt-Rábán a tavirózsa, *Nuphar luteum* = sárgavirágú vízi tők látható.

Az erdőkben gazdag változatban fordulnak elő az ismeretes erdei fák.

A gyümölcsfák közül is több díszlik itt; néhol a somfa is előbukkan; a Schösslin szelídgesztenye is terem, de nem fejlődik ki teljesen.

A mezőn számtalan gyógynövény tenyészik. Szentgotthárdnak és környékének két speciális, ú. n. helyi, gazdasági növényéről azonban nem szabad elfeledkezniünk. Ezek egyike a hajdina, amely pohánka, hricska, kruppa, tatárka, a szegény ember búzája néven is ismeretes és amelyet tarló után vetnek és szeptember hóban aratnak. A gazda a hajdina magvát megőrölve lisztnek, meghántolva pedig kásának használja.

Hajdinagubók vagy hajdinakévék. Az „Ifjúság és Élet“ c. folyóiratból.

Egy másik különleges növénye a vidéknek az ú. n. tarlórépa, vagy más néven: kerékrépa, amelyet többféleképpen értékesítenek.

A „Várkert“ egyik részében, a díszkertben kedves délszaki növények ékeskednek.

Mint ritkaságot említjük meg a Rábagyarmaton, az apátsági erdőben élő jegenyefenyőt, amely nem szokott sokáig élni. E fenyő 37 méter magas és tövénél 410 cm átmérőjű.

Sokat mesélnek a Rábakeresztur határában, a Deutsch János telkén élt tölgyfáról is, amelyet mint korhadásnak indult fát pár évvel ezelőtt vágtak ki. E fa kétszáznegyven cm átmérőjű, 756 cm kerületű és körülbelül 1000 éves volt. Az alaptörzse ma is megvan. A rábakereszturi iskola krónikája szerint Montecuccoli 1664-ben, augusztus hó 1-én alatta táborozott. A krónika szerint 120 évvel ezelőtt pedig Zeglovics János nevű földműves a vihar elől alatta keresett menedéket pünkösöd szombatján; nyáját a villám megölte, de ő

megmenekült. Azóta is a falu e napon a szomszédos Maria-bildre zárándokol búcsúra, hogy e napnak az emlékét megünnepeljék.

Az erdőben mérges és ehető gombák különféle fajai tenyésznek.

Allatvilág. Az emlősök közül a törpe egér említhető fel, amely emlőslétére is madárművészettel rakja meg a fészket.

Fehér mezei pocok, amelynek létezését eddig csakis feltételesen hitték, de a Nagycsákány határában fogott két mezei pocok eloszlatta a kétséget.

Pézsmapocokokat is fogtak Szentgotthárdon az egyik malom gátjának a közelében; a pézsmapocokok ugyanis a gátakat szokták rongálni, s mint a jelek mutatják, már a Rába felső szakaszán felfelé vették útjukat. A Rába szentgotthárdi szakaszán vidrára is bukkantak már.

Az erdő, mező vadban gazdag. Régebben a nádasokban a nádi farkas sem volt ritka.

Télen a zsidai erdőben a moha alatt ráakadhat a természetkutató az ú. n. *Boreus hiemalis*ra, amelynek hazája Turkesztán.

A madarak közül Szentgotthárdon és vidékén tartózkodik a fenyves rigó, keresztcsőrű madár, csonttollú madár. törpe kuvik, törpe és feketenyakú vöcsök, ibisz, továbbá a cinke minden fajtája, havasi pinty, kékbegy, harkály, fakusz, csuszka, nyaktekeres, fogoly, fácán, aranypettyes lile, bagoly-szemű sneff, fajdkakas, lármás- és halászsas, fekete gölya, gém, stb.

A felsőszőlőki vizenyős réteken él a recésszárnyú *Ascalaphus hungaricus* is.

Végül, mint különlegességekről: a *Hydra fusca* és a *Hydra viridis* nevű tömlős állatokról sem feledkezhetünk meg, amelyek a vasúti töltés menti árokban a levéllábú rákok társaságában élnek.

Nemzetiségi és felekezeti viszonyok.

Szentgotthárdon és környékén magyarok, németek és vendek laknak. Kevesebb számban tótok, horvátok és egyes helyeken, mint Zsidán, Szakonyfalun és Rábafüzesen cigányok is élnek.

A lakosság létszáma a kis határszéli városban a tisztviselők és a gyári alkalmazottak váltakozása miatt ingadozó szokott lenni.

Szentgotthárd környékén a legkisebb falu Háromház,

194 lakossal; a nagyobb községek közül pedig Rábafeüzest 1230 és Felsőszőlnököt 1497 lakosával említhetjük fel.

Felekezet tekintetében Szentgotthárdon és környékén a túlsúlyban levő róm. kat. mellett ág. hitv. evangélikusok, reformátusok, izraeliták és kevés számban más vallásúak is élnek.

A város címerén, amely a városháza homlokzatán díszel, egy szárnyait kiterjesztő sas látható.

Néprajzi viszonyok.

A magyarság Szentgotthárdon és tőle keletre, a síkságon él s ősei már a honfoglaló magyarokkal jöttek be e vidékre. A magyarok szokásairól és nyelvükről még az elnémetesítés korszakában, az ú. n. „Heiligenkreuzi korszakban“ (1734—1878.) sem feledkeztek meg, amikor pedig még a magyar községek nevét is németre változtatták. (Kethely = Markl, Magyarlak = Ungarisch Minihof). Nagy patriotizmus van a lakosokban. Lakodalmi, keresztelői és halotti szokásaikból a háború után beállott rossz gazdasági viszonyok miatt sokat kiküszöböltek. A Háromkirályok járása, gyertyaszentelés, barkaszentelés, húsvét előestéjén az örömtűzgyújtás, Mikulás-járás, Betlehemmel való járás, az Aprószentekkor eszközöit suprálás azonban még fennmaradtak s legtöbbszörre azok a szokások, amelyek inkább az egyházi ünnepekhez kapcsolódnak.

A magyar falvakban ilyen ősi magyar családnevek találhatók: Dolgos, Farkas, Háklár, Kozó, Kuntár, Mikos, Németh. A keresztnevek közül ismertebbek: Anti, Andris, Ferkó, Jóska, Jancsi, Pista; a leánynevek közül: Bőzsi, Örzsi, Erzsi, Kati, Mári, Mari, Naca, Rozi, Trézsi, Teréz, stb.

A szentgotthárdi és környékbeli magyarok a nyugati nyelvjáráshoz tartozó rábavidékitől némileg eltérő, ú. n. vasi nyelvjárást beszélnek, amelyben kettős magánhangzókkal (ie, uó, üó, pl.: szép = szieép, látó = látuó, elküld = ieküld), — magánhangzóváltozásokkal (tábla = táblo, fogó = fogu), — mássalhangzók megkettőzésével és felcserélésével (mező = mezzüő, gólya = góla, tyúk = tik, látni = látnyi) találkozunk. Érdekes nyelvi jelenséget mutat a nyelv.

járásban a kemény és lágy mássalhangzók hasonulása (hetven = hetfen, ott van = od van) és a ragoknak a szótőhöz való járulása is (várjuk = várgyuk, zsebje = zsebgye) stb.

A magyarok vallásosak s ezt bizonyítják régi keletű templomaik is, amelyek közül néhány már az Árpád-korban épült.

A németek, az úgynevezett „hiencek“ a szentgotthárdi járás hegyes-dombos vidékén, a „Puglete Welt“-en laknak; ezek bajor eredetűek s magukat valószínűleg letelepítőjük, Henrik (Heinrich, Heinz, Hinz) után nevezték hienceknek, heancoknak.

A hiencek a magyar kultúra iránt fogékonyak és ősi hagyományaikhoz hűen ragaszkodnak. Ezt mutatja a tuskó-húzás nevű, ma is divó pogány eredetű szokásuk is. Ez a tuskó-húzás nem egyéb, mint farsangi mulatság, móka-házasság, amelyet annak a községnek a fiatalsága tart meg, melyben az illető farsangon nem volt házasságkötés. E szokást aztán átvették és meghonosították a magyarok és vendek is, természetesen újabb vonásokat is fűztek hozzá. Így váltak a magyarok, németek és vendek között más népszokások is közösekké.

A hienc nyelvjárás több egyezést mutat az egyes német nyelvjárásokkal, de a mellett megtartotta régi eredeti sajátosságait is. E nyelvjárás a maga területén belül is majdnem községenként bizonyos eltérést tüntet fel.

A vendség Szentgotthárdtól délre és délnyugatra lakik. A vendek, akik a keltáknak egyes törzsei voltak, a szlávokba való olvadásuk után nyelvükben is bizonyos változáson mentek át. A vendeket, akik jó- és balsorsban hú osztálytársaikká váltak magyar testvéreiknek, általában szlovéneknek, vendszlávoknak, tótoknak (Rábatótfalu), vendeknek, vindeknek és vindischeknek is szokták nevezni.

A vend kedveli a táncot, a dalt is, s innen van aztán, hogy a magyar táncot és dalt is könnyen eltanulja. Magyar hazaszeretetét is fényesen bebizonyította a trianoni lecsatolás alkalmával való fegyveres ellenállásával és a trianoni igazságtalanság ellen többször is megismételt tiltakozásával.

Foglalkozások és gazdasági viszonyok.

Szentgotthárd lakosai között vannak tisztviselők, kereskedők, iparosok, gyári munkások és kevés számban gazdálkodók is. Szentgotthárd, amely a járás székhelye, sok hivatalával, intézetével, gyárával és egyesületével a környéknek valódi kultúrközpontja.

Szentgotthárdon, noha a trianoni béke vele is érezte a hatását, nincs koldus, mert az elaggottakról az Apátság, a város és a különböző karitatív egyesületek gondoskodnak.

Az utolsó népszámlálás alkalmával 350 lakóháza volt a kis városnak, amelynek csatornázása, villanyvilágítása, több utcában aszfalt gyalogjárója és bitumenes burkolattal ellátott kocsijá van.

Műveltségi állapotára nézve jellemző az, hogy a kis városban 2757 lakos tud írni, olvasni; az 501 analfabéta között 146 a 6 évnél idősebb analfabéta. A lakosok intelligenciájáról tesznek tanubizonyosságot a város különféle iskolái, régi kaszinója, egyházi és világi egyesületei, közművelődési, jótékony-sági, szépművészeti, zene-, ének-, ipar-, ifjúsági, műkedvelői és sportegyletei, s a karitász szolgálatában álló 3 nőegylete. A Magyar Iskolászanatórium pedig nemcsak a nevelés-, hanem az egészségügyet is szolgálja. A Stefánia helyi szövetség is áldásos munkát fejt ki.

A falvakban is érezhető a művelődés és az egyesületi élet iránt való vágyakozás. Így a legtöbb községben vannak már gazdakörök és olvasókörök, amelyek a művelődésnek válnak a melegágyaivá. Szentgotthárd környékének lakosai földműveléssel, állattenyésztéssel, erdőgazdasággal, halászat-tal, méhészettel, szőlőműveléssel, gyümölcsstermeléssel, kevesen iparral és kereskedelemmel is foglalkoznak, mások meg gyári munkával keresik meg mindennapi kenyerüket.

A vendek különösen kedvelik a lótenyésztést. A fazekas-iparral is szeretnek foglalkozni. A tyukászatot és az állatok eladásával járó nyereszkdést sem vetik meg.

A vendek egyik speciális foglalkozása a tökmagolajgyártás. Ez az egészséges, aromás és zöldes színű olaj na-

gyobb kelendőségnek örvend, mint a táblaolaj és keresett cikke lett a mai háztartásnak.

Egyes helyeken az erdők sok tűzi. és épületfát szolgáltatnak, így az apátsági erdők is. Az apátság fűrésztelepet létesített a fa feldolgozására Alsórönökön, ahol 50 állandó, 30—40 időszaki munkás jut kenyérhez. A felfűrészelésre kerülő rönkök, valamint a bányafa és tűzifa kitermelésével és faragott fa készítésével a vágás-szakban az apátsági erdőkben 3—400 ember foglalkozik, fuvarozással pedig az összes környékbeli falvak fuvarosai foglalkozáshoz juthatnak.

A környék lakossága állatait, apró jószágát, tejtermékét, gyümölcsét, zöldségét a szentgotthárdi piacon adja el.

A lecsatolás óta a környékbeli falvak nagyrésztében a csempészet is új kereseti ágga fejlődött.

Művészeti emlékek.

Szentgotthárdon és szűkebb környékén is találkozunk egyes templomokkal, amelyek a gót, román és barokk stílus nyomát őrizték meg. Így a rábakethelyi a román és újabb átépítésében a gót, valamint a szentimrei (Felsőrönök) is a gót stílus vonásait tartotta meg, a szentgotthárdi apátsági templom és monostor pedig a barokk stílus beszédes emléke.

Az 1183-ban épült templom és monostor Szentgotthárdon 1605-ig fennállott. Mindkét épület a ciszterci építészet szerint épült, amelynek Gerevich Tibor dr. egyetemi tanár egyik előadásában a következő jellemző vonásait mutatta be :

— A ciszterci művészetet, amely Szent Bernát szellemének megfelelően a puritánságra törekedett, bizonyos etikai szempont irányította és a mellett az egyes korok művészeti irányai is befolyásolták azt, így a középkorban a renaissance és barokk, de azonkívül az illető nemzet művészeti sajátosságai is nyomot hagytak rajta. A franciaországi, olaszországi, németországi és magyarországi régi és újabb ciszterci templomoknak alaprajzaiban, hajóiban, oszlopaiban, boltzataiban, ablakaiban, általában külső és belső struktúrájában ugyanazok a ciszterci építészeti formák érvényesülnek.

E templomoknak, így a szentgotthárdinak is a latin kereszt volt az alapidoma. A ciszterci művészet puritánságára való törekvésénél fogva került a kirívó dekorációkat, a fantasztikus alakokat, azaz a miszticizmus kizárásával a lélek szárnyalására, felemelésére törekedett s ezt célozta a napsugárnak, a fénynek a templom ablakain való bebocsátásával is. Ebben is a Szt. Bernát világosságot áhító szelleme rejlett, amint ezt jelszava is hűen fejezi ki: „Lucere et ardere!” Ezt a törekvést hirdetik a magyarországi összes ciszterci művészeti emlékek is. —

A jelenlegi szentgotthárdi templom és kolostor nemcsak építészeti, hanem szobrászati, festészeti, ötvös és műasztalos remekeiben is gazdag.

Schretzenmayer Gáspár ciszterci rendtagnak remek asztalosmunkái, Gusner Mátyás festményei, Schnitzer József kiváló fafaragványai, más ciszterci rendtagoknak pedig ötvös művei hirdetik a XVIII. szd.-beli ciszterciek magasfokú művészetét, amely Isten szolgálatára volt rendelve.

A szentgotthárdi templom márványoszlopai, oltárképei, szobrai, fafaragványai, rézkarcolatai, a mennyezetnek freskói és Dorfmeister István bécsi festőnek a szentgotthárdi csatát és Szent János látását ábrázoló, Gusner Mátyásnak az Anyaszentegyháznak diadalmaskodását megörökítő remekei, majd a kolostornak Szt. Bernát szobra, fal- és mennyezetfreskói, fafaragványai, barokkstílusú díszítései, asztalosmunkái, a díszteremnek Dorfmeistertől alkotott festményei, továbbá az ajtók kilincsei, záróreteszei, hevederjei és sarokvasai, mint a XVIII. századból való kovácsolt munkák, mind a szentgotthárdi apátság nagy múltjának és művészetért való rajongásának tanubizonyosságai.

A rábakethelyi templom szentélyét és mennyezetét díszítő képek, amelyekben a Mátyás-kori renaissance szellem van művésziesen visszavarázsolva, a festészetnek remek alkotásai és mesterüknek, Megyery Mayer Antal festőakadémiai tanárnak a zsenialitását magasztalják. A felsőrönöki 1899-ben átalakított Szt. Imre-templom egyszerű belsejében a szentély három díszes ablakán Szent Flórián, Szent Imre és Szent József képét látjuk. A sekrestyében olvasható fel-

írás azt hirdeti, hogy e templom pátronusa Szent Imre herceg: „Patroni titulus: S. Emericus Princ“. Az apátistvánfalvai templom régi keletkezésével szintén azt bizonyítja, hogy itt e területen már régóta élt a buzgó és valódi vallásosság, amely alapja volt a magyar nemzet ezeréves boldogulásának.

Gyakorlati tudnivalók.

A pályaudvar : Máv. személy- és Máv. teherpályaudvar, a Batthyány Lajos-utcán. Az állomás mellett vannak az útlevél- és vámvizsgálat; az Österr. Bundesbahn-Vertretung; a határszolgálatra rendelt állami, 1. sz. rendőrszoba, a M. kir. Fővámhivatal, a M. kir. Belépőállomás, az Österr. Zollamt, az Österr. Grenzkontroll Tierarzt hivatalos helyiségei.

Szállodák : Özv. Ernst Samuné, Hunyadi-u. 26, 2 szoba. A szoba ára 1 személyre 2 P-től fölfelé. — Zöldfa (Schaberl János), Széchenyi-u. 14,5 szoba, a szobaár 2 P-től kezdve. — Korona (Keppel Rezső), Széll Kálmán-tér 25., 10 szoba, ára 2 P-től kezdve.

Éttermek, vendéglők : Vasúti vendéglő (Failer János), a vasúti állomáson, — Özv. Ernst Samuné, (a fenti szállodában); — Ganster Ferenc, Hunyadi-u. 24.; — Nagykolompos (Rogán Károly), nyári vendéglő, Nagykolomposon; — Nagy Miklós (régebben Velekey), Árpád-u. 10.; — Korona (Keppel Rezső, a fenti szállodában); — Gaál Ede, (régebben Dansecs), Hunyadi-u. 4.; — Vám (Binder József), Hunyadi-u. 8.; — Gaál Lajos, Kossuth Lajos-u. 25. — A legtöbb vendéglő kerthelyiséggel is rendelkezik.

Kávéházak : Klein, Széll Kálmán-tér 10. — Köppel R., Széll Kálmán-tér 25. — Süle Ferenc, Desits Gyula-u. 3. — Mindennap zene.

Tejesarnok : Mesterics Ilona, Széchenyi-u. 5. — Timár József, Kossuth Lajos-u. 2.

Cukrászdák : Döktl, Hunyadi-u. 3. — Karácsony, Kossuth Lajos-u. 4.

Pósta, táviró, telefon : Deák Ferenc-utcán, a Szentgottárdi Takarékpénztár Rt. épületében.

Bératók : A pályaudvarnál, a Korona-szálló előtt és a Széll Kálmán-téren.

Csemege- és fűszerkereskedő : Farsang utóda, Ruzsits Károlyné, Széll Kálmán-tér 14. — Halmay Jenő, Széll Kálmán-tér 8.

Fürdő : Strandfürdő a Rábán, a kaszagyár gátjánál, 25

fürdőkabinnal és homokfürdővel. A csónakázást nagyszámú magáncsónakon üzik.

Gyógyszertár: Friedrich Ödön, „Szent Istvánhoz“, Széll Kálmán-tér.

Könyvkereskedés és könyvnyomda: Németh Vilmos, Széll Kálmán-tér 8.

Színház: Szintársulatok játékhelye a Korona-szálló nagytermében. Műkedvelő előadások ugyanitt és az Uránia Mozgóképszínházban.

Mozi: Uránia Mozgószínház, amelyben vasárnap és ünnepnap van előadás.

Könyvtár: Apátsági könyvtár, az apátsági épületben. — Kaszinói és egyleti könyvtárak.

Pénzüntézetek: Szentgotthárdi Takarékpénztár Rt., (Vargha-bank), Deák Ferenc-utca 4. — Szentgotthárdi Alt. Takarékpénztár Rt. (Lipp-takarék), Kossuth Lajos-u. 3.

Szentgotthárd környéke.

Szentgotthárd környékének megtekintését elsősorban a Szombathely—szentgotthárdi vasuti vonal könnyíti meg, amely Szentgotthárd Máv. vonala s ehhez az Österr. Bundesbahnen vonala csatlakozik. A Máv. idegenforgalmi tájékoztató iroda (Széll Kálmán-tér 19. I.), vezetője az autókön és a vasúton érkező külföldieket tájékoztatja.

A Szentgotthárd környékén, közel egymáshoz fekvő, regényes fekvésű községek történelmi helyeikkel, műtörténeti és művészeti emlékeikkel szintén számottarthatnak a megtekintésre. Így:

Rábakethely 700 éves templomával, szép vidékével és kilátójával, 3—400 éves, régi házaival.

Rábakisfalud és Talapatka „Máriaújfalú“ néven egyesült község kies vidékével és Hársas-patakjával.

Zsida romantikus kiránduló-helyeivel.

Háromház, Magyarlak fenyveseivel.

A regényes vidékü Farkasfa, Fekete-tavával.

Csörötnek kellemes erdejével és vidékével.

Rábagyarmat ősi templomával és a fővárosiaktól látogatott nyaralóhelyével.

Apátistvánfalva régi templomával, hősi emlékével és regényes vidékével.

Rábatótfalu hősi emlékművével, amelyet Kalóss Ede alkotott.

Szakonyfalu, Alsószőlnök gyönyörű határával. Ez utóbiban hősi emlék is van.

Felsőszőlnök, a határában levő hármashatárral és határoszloppal.

Rábufüzes, Jakabháza, Alsórönök, Felsőrönök szép vidékével. Felsőrönök Szent Imre-templomával, búcsújáró helyével, amelyet Szentgotthárdról Alsórönökig vonaton, onnan pedig kocsin vagy gyalog lehet megközelíteni.

Gasztony török emlékeivel; Rátót a vasúti állomása.

Ják templomával és gerencsérkészítményeivel. Kisunyom állomástól vagy Szombathelyről közelíthető meg.

A lecsatolt burgenlandi területen megtekinthetők :
a. Schössli, kis kápolnájával.

A nagyfalvai, mengersdorfi csatatér, Türken-Friedhof, Szent Anna-kápolna, hősi emlékszobor, Mariabild, Mária-kép temploma és búcsújáróhelye, Badafalva (Weichselbaum).

Rábakeresztur (Szentkereszt, Keresztur) = Heiligenkreuz; Gyanafalva = Jennersdorf; Tafelberg = Táblahegy.

Az österr. Bundesbahnen vonalain, vagy autón megközelíthetők: Nagyfalva, Gyanafalva, Fehring, Fürstenfeld, Feldbach, Gleisdorf, Riegersburg, Gleichenberg, Grác, St. Radegund és a többi osztrák üdülő-, nyaraló- és gyógyhelyek.

Közlekedés.

Az 54 km hosszú Szombathely—szentgotthárdi vasútvonalon naponta 4 vonat közlekedik. Szentgotthárdról kiindulva a legközelebbi állomások ezek: Talapatka (5 km), Alsórönök (9 km), majd Rátót (13 km), Nagycsákány (19 km), Horvátnádálja (22 km), Körmend (27 km), Egyházasarádóc (36 km), Kisunyom (45 km) és Szombathely (54 km). A „Vasvármegye“ című napilap kék menetrendje kellő útbaigazítást ad a vonatok indulására.

Szentgotthárd—budapesti vasútvonal 321 km.

Főautóút: Szentgotthárd—Vasszentmihály—Körmend—Rábahidvég—Zalabér—Balaton, illetve Keszthely. E vonalon Grácból lényeges kerülő nélkül el lehet jutni a Balaton mentén haladva Budapestre.

Szentgotthárdról Keszthely autóbuszon is megközelíthető, mégpedig a Szentgotthárd környékén levő osztrák autóbusz-vonalakról átszállási lehetőségekkel s e körülmény megkönnyíti a külföldieknek is a Balaton megközelítését.

Szentgotthárdon bérautók is állnak az utazók és kirándulók rendelkezésére.

Idővel Szentgotthárdnak és környékének hegyvidékei is belekerülnek a turistaforgalomba. E téren sokat fog tenni a szentgotthárdi szépművészeti egyesület is.

Szentgotthárdon szállodák, a környékbeli községekben pedig megfelelő vendéglők találhatók, ahol ellátást kaphat az utazó, nyaraló vagy turista.

Szentgotthárdon a vendégek számára butorozott szobák is állnak rendelkezésre.

A „Subalpin nyaralási iroda“, amely Szentgotthárdon 1934-ben létesült, gondoskodik a nyaralók ellátásáról és szórakozásáról. Napi penzió (lakás magánházaknál, négyeszeri étkezés elsőrendű vendéglőkben) 4 P 20 f. Kívánatra diétás-élelmezés. A Szentgotthárdon nyaraló ingyen strandolhat, tenniszezhet, horgászhat, ingyen orvosi kezelésben részesül és a szomszédos osztrák kiránulóhelyekre nem kell neki útlevelet váltania. A „Subalpin nyaralási iroda“ bármikor felvilágosítással szolgál az érdeklődőknek, Szentgotthárd, Vas megye címmel.

Sportok.

Szentgotthárd és környéke a legtöbb sport üzésére alkalmas. A Szentgotthárdon és környékén feltalálható egyleti és levente-gyakorlótereken különböző testgyakorlatokat és versenyeket lehet végezni. Az egyes községekkel, sőt a burgenlandi és osztrák egyletekkel való érintkezés is nemes versenyeknek vetette meg az alapját.

A sport egyes ágai közül a következők említhetők fel:

A Rábán Szentgotthárdnál az SzTE-nek úszószakosztálya üzi a vízi sportot. (L. az „SzTE“-t !)

Szabadszobák, Strand napkúrával és fűvényszobákkal kapcsolatban a Rába mellett fekvő falvakban mindenütt található.

Szentgotthárdról vasárnap és ünnepnapokon messzebb vidékre is rendeznek kirándulásokat gyalog vagy autóval.

A Rába Szentgotthárdnál alkalmas a csónakázásra és hajózásra is, sőt már nem egy alkalommal kellemes kirándulásokat is tettek meg rajta a Dunáig is egyes bátor és a viziutakat kedvelő sportemberek.

Szentgotthárdon 2 cserkészcsapat van: Az 59. számú Árpád cserkészcsapat és a 359. számú Vajda Ödön cserkészcsapat, amelyek nyáron különböző vidékeken szoktak táborozni.

A sífutásra az Akasztódomb és a Rábatótfalu felé vezető országút baloldalán levő domboldalak alkalmasak, mert ezeknek hótakarója tartósabb és vastagabb szokott lenni. Ezenkívül Apátistvánfalva, Szakonyfalu, Alsó- és Felsőszőlőnk hegyein is találunk síterepeket.

A kerékpározást nagyon kedvelik Szentgotthárdon s már a gyári munkások is kerékpáron járnak be a környékbeli falvakból a szentgotthárdi gyárakba. Egy időben kerékpáregylet is működött Szentgotthárdon, de ez az egylet most szünetel.

A céllövést nemcsak a levéte-egyletek, hanem a polgári lövészegylet is kedvvel üzik. Szentgotthárdon a céllövés gyakorlására az Akasztódomb tövében van felépítve a „Lövölde“.

A teniszt Szentgotthárdon a Vajda Ödön-téren levő két községi teniszpályán kívül öt magánpályán üzik nagy szeretettel. Van teniszegylet is. Az asztaliteniszsport is ismeretes a kis városban. (L. az „SZTÉ“-t !)

A korcsolyázásnak a reálgimnázium udvarán rendezett jégpályán és a Rába jegén szoktak hódolni.

Ródlipályául az Akasztódombot, a domboldalakat és lejtős helyeket használja fel a fiatalság.

A labdarúgómérközések vasárnapokon és ünnepnapokon rendes szórakozásai a városi és környékbeli közönségnek.

Végül felemlítjük, hogy a sportok mellett az egyes vidékek, kirándulóhelyek, erdők, hegyek, völgyek természeti bájai nemesítő és üdítő hatást gyakorolnak a sportúzőkre, de egyúttal a művészeknek, így főképen a festőknek is bőséges anyagot nyújtanak a festésre. A pacsirta tanyáját alkotó

búzaföldek, majd a kéklő dombok, zöldelő völgyek, fenyőerdők, a színek pompájában váltakozó égbolton lemenő nap, a hóval fedett téli és a zöld fákkal díszlő nyári hegyoldalak, valamint a patakok és folyók partjai is alkalmas témákul kínálóznak a festők számára.

Irodalom.

A magyarosodás ügye Szentgotthárdon. Néptanítók Lapja. 1880.

A Szentgotthárdi Olvasóegyesület jegyzőkönyvei 1893—1912-ig.

1930. évi népszámlálás. I. rész. Demográfiai adatok. Szerkeszti és kiadja a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1932.

Békefi Remig dr.: Kethely és környékének néprajza. Budapest, 1884.

Czipott Géza: Emléksorok a szentgotthárdi ág. hitv. ev. templom felavatása alkalmából, 1912. október 20. Szentgotthárd, 1913.

Dóczy József: Története és viszontagságai Szentgotthárdnak a XII. századnak végétől a XIX. század harmadáig. Esztergom és Pest, 1832.

Deme László és Keleti József: Az ellenforradalom Vasvármegyében és Szombathelyen. Szombathely, 1920.

Dezső Lipót: Az én szülőföldem. Két szentgotthárdi fiú barangolása Vas megyében. A vas megyei népiskolai tanulók részére. Szombathely, 1932.

Eitler—Barb: Burgenlandführer.

Fodor Árpád: A Szentgotthárdi Magyar Asztaltársaság története. Szentgotthárd, 1901.

Heimb: Notitia Historica de Ortu et progressu Abbatiae . . . ad Sanctum Gotthardum. Viennae, 1764.

Kalász Elek dr.: A szentgotthárdi apátság birtokviszonyai és a ciszterci gazdálkodás a középkorban. Budapest, 1932.

Laszcik Bernát: A szentgotthárdi apátság és konvent története. 1183—1904. I. k. Kézirat, Szentgotthárd, 1896.

Lloyd-Ütikönyvek: Ausztria, Lloyd-Ütikönyvek kiadóvállalata, Budapest, 1932.

Oslay Ferenc dr.: A vendek. Ifjúság és élet. 1929. V. évf. 5. sz.

Pum Károly: A szentgotthárdi róm. kat. elemi iskola rövid története. Az 1896—1897-i értesítőben.

Schwartz Elemér dr.: A rábalapincsközi nyelvjárás hangtana. Budapest, 1914.

Schwartz Elemér dr.: A nyugatmagyarországi németek eredete. Ethnographia, 1921.

Schwartz Elemér dr.: A patrocínium helynévfejtés és a telepítéstörténet szolgálatában. Századok, 67. évfolyam, 4—6. sz., 1933.

Schwartz Elemér dr.: Nyugatmagyarországi német helységnevek. Budapest, 1932.

Thirring Gusztáv dr.: Felső Dunántúl. Budapest, 1933.

Vakarcz Kálmán: Tuskóhúzás a szentgotthárdi járásban. Ethnographia, 1933. évf., 3—4. száma.

Szentlászlói Vargha Gábor dr. Kézirataiból.

Vas vármegye. Magyarország vármegyéi és városai. (Magyarország monographiája). Budapest, 1898.

II. Szentgotthárd leírása.

a) Pályaudvar, Hunyadi-utca, Szent János-tér, gyárak.

Vasúti állomás: Pályaudvara, amelyen a trianoni béke óta hazánk határszéli, utolsó magyar vasúti állomása van, a város északnyugati részén terül el. Az állomáson útlevel- és vámvizsgálatot tartanak.

A szentgotthárdi kis csinos vasúti állomás már sok szomorú történelmi eseménynek volt a szemtanúja. A világháború ideje alatt ezen az állomáson át indult sok katonánk a világháborúba; a háború végeztével pedig, különösen az olasz frontól erre jöttek vissza vitézeink. Hazaérkező foglyaink is nagyrészt e kis állomáson tudták meg könnyezve, hogy a trianoni béke szétdarabolta hazánkat és az osztráktól, oláhtól, csehtől és szerbtől lecsatolt szülőföldjüket most idegen kézben van . . . Szerbe néztek és nem leltek honjukat a hazában.

1928. január 1-én a szentgotthárdi magyar vasúti állomáson az osztrák vámkirendeltség az egyik tehervagonban egy veronai magáncégtől feladott gépfegyveralkatrészeket talált, amelyeknek rendeltetési helyéül Varsó volt megjelölve. E küldemény becsempészésével ellenségeink a magyar nemzetet vádolták meg. A hadianyagot a Népszövetségi Tanács rendelete értelmében meg kellett semmisíteni, illetőleg hadihasználatra alkalmatlanná kellett tenni és csak, mikor a Népszövetség által kiküldött hármias bizottság megvizsgálta a megsemmisített hadianyagot, vehették át a megvásárolt és hadicélra alkalmatlan géppuskaalkatrészeket, hevedereket és ládikókat a vásárló szentgotthárdi illetve körmendi kereskedők.

1928. június 5-én zárult le a fegyverszállítási incidens ügye, amelyről az egész világ sokat beszélt, talán annyit, amennyit az 1664. csatáról sem beszéltek annak idején.

Szentgotthárdnál hagyta el 1920 tavaszán száműzetésbe kergetett királyunk, IV. Károly is a honi határt.

És még hány szomorú eseményt lehetne emlékünkből felidézni, amelyek a világháborúval, vagy a kommunizmussal, vagy pedig a nyugatmagyarországi népfelkeléssel kapcsolatban részint a vasúti állomáson, részint a környékén, zajlottak le.

A pályaudvarról jövet a Batthyány Lajos-utca sarkán találjuk az Ernst Samuné-szállodát, amelynek helyiségeiben székel a Magyar Közművelődési Egyesület.

A Magyar Közművelődési Egyesület története. — „A Szentgotthárdi Magyar Közművelődési Egyesület“ a „Szentgotthárdi Magyar Asztaltársaságból“ fejlődött ki, amely utóbbit 1890-ben alapították azok a jóérzelmű hazafiak, akik szeretettel vettek részt a magyarosítás nemes munkájában. Szentgotthárd akkor valóban a magyar szellem újjászületésének a korát élte, amely tartott a múlt század nyolcvanas éveitől a világháborúig.

Az 1878-ban Szentgotthárdra telepített magyar származású cisztercita szerzetesek: Schill Athanáz cisztercita perjel és iskolaigazgató, Kalocsay Endre, cisztercita hitoktató, továbbá Pum Károly, hazafias érzelmű tanító, az iskolában, a Magyar Asztaltársaság pedig Kovács Antal városbíróval, az Asztaltársaság elnökével és más buzgó hazafiakkal együtt a társadalmi életben fejtettek ki titáni munkát a magyarosítás terén.

Kovács Antal a községi jegyzőkönyvet magyarul íratta, kisdédóvót, takarékpénztárt létesített és a királyi pár ezüstkodalma alkalmából, 1879-ben ült ünnep emlékére Szentgotthárdon a szolgabírói épület, az apátsági templom és kolostor elé a ma is díszlő hársfákat ültette. A magyarosítás ügyét szolgálta a többi egyesület is, pl. a Dalosegylet, mely német dalok helyett csakis a magyar dalt kultiválta. 1879—80-ban már a szentbeszéd nyelve is magyar volt; az 1890-ben létesített ipariskola is magyar nyelven tanított; a régi kaszinó, a megnyilt gimnázium és a gyorsan alakult egyletek is a magyar szellem buzgó terjesztőivé váltak.

E hazafias munkában hathatós támogatásra találtak Széll Kálmán miniszterelnökben, aki pályáját Szentgotthárdon kezdte meg, amelynek előbb főszolgabírája, utóbb képviselője volt. Széll a kis városból gyárvarost teremtett. Szentgotthádról, az onnan való távozása után sem feledkezett meg. A kis város, az iránta való hálából a főteret Széll Kálmán-térnek nevezte el.

Az asztaltársaság 30 éves hazafias működése után, 1920-ban „Szentgotthárdi Magyar Közművelődési Egyesületté“ alakulva, tovább terjesztette a közművelődést. Első elnöke Lőrincz Gyula, gimn. tanár volt.

M. kir. államrendőrség szentgotthárdi kirendeltsége. — Az Ernst.vendéglő mellett a balra vezető Baross-utcában találjuk a „M. kir. államrendőrség szentgotthárdi kirendeltségét“, amely az útleveél ellenőrzését és a vasút területén teljesítendő rendészeti teendőket végzi.

Ganster-vendéglő. — Új-temető. — Ha a Batthyány-utcán tovább haladunk, néhány lépésnyire eljutunk a Hunyadi-utcába, amelynek végén Ganster Ferenc vendéglője van; innen jobbra térve, a Nagyfalvára vezető útra érünk el és a vasúti vonal közelében az új-temetőre bukkanunk, amelyben a ciszterciek díszes sírboltja látható.

Selyemgyár. — A Hunyadi-utca jobboldalán első a parkjaival ékeskedő Selyemgyár.

A selyemgyárat Löbl Mátyás bécsi lakos kezdeményezésére a Bujatti-Testvérek 1900-ban alapították; e gyár 1912-ben „Magyar Selyemipar Részvénytársaság, ezelőtt Bujatti-Testvérek“ címen részvénytársasággá alakult s azóta is e néven szerepel.

Selyemgyár. Dezső Lipót „Az én szülőföldem“ c. művéből.

A kormány támogatásával működő gyárban békében 300, a háború után már csak 100—150 munkás dolgozott, utóbb, a rossz gazdasági viszonyok között még kevesebb.

Az egykori óragyár. — A selyemgyár közvetlen szomszédságában volt a híres „Nemzeti Óragyár“, amelyet 1896-

ban svájci és magyar részvényesek élén Kohn Fülöp alapított, 1907-ben a porrá égett óragyárat az alapító fia: Kohn Walter újjáépíttette. Az óragyár, amely egyedüli volt Magyarországon, nagy üzemmel dolgozott egészen 1929-ig, amikor is a tulajdonosa Bécsbe szállította a gyár felszerelését. Ezután a gyári épületet, amelyet egy időben különféle célokra használtak fel, a Magyar Iskolaszsanatórium megvette és saját céljainak megfelelően át is alakította.

Magyar Iskolaszsanatórium. — Az iskolaszsanatóriumot, amely nemcsak Magyarországnak, de szinte egész Európának páratlan intézete, 1930 júniusában avatták fel és adták át nemes rendeltetésének: a gyermek beteg szervezetének gyógyítására és lelkének kiművelésére. Ez az intézet tehát: gyógyít és tanít.

Az iskolaszsanatórium előcsarnoka.

A szanatórium kétemeletes impozáns főépülete, amely mellett a Rábáig hatalmas park és fenyves húzódik meg, ebédlőjével, orvosi rendelőjével, Röntgen-szobájával, fürdő-

helyiségeivel, hálószobáival, társalgótermeivel, intézeti-személyzeti lakásaival, szobai bútorzatával, központi fűtésével, vízvezetékével s általában mintaszerű és egészségügyileg is kifogástalan berendezésével méltán köti le a szemlélő figyelmét. A tanítás a szanatórium főépülete mellett levő ideális, tágas és tiszta emeletes épületben folyik, amelyet a főépülettel zárt és központilag fűtött folyosó köt össze. Ebben az épületben van a protestáns imaház is.

Három és fél hold területén, amely regényes és elragadó, találjuk a kápolnát, a növendékek pihenő csarnokát, azután a díszfákkal, dísznövényekkel, különféle virágokkal és gyümölcsfákkal díszlő francia-kertet, a balzsamos levegőben bővelkedő fenyvest, a szabadtéri tantermeket, a tennis- és ródlipályát, fürdőmedencét stb.-t.

A szanatórium terjedelmes telkének délen a Rába alkotja a természetes határát.

Az intézet házirendjének az összeállításánál is azt az elvet követi a vezetőség, amely az ép testben az ép lelket van hivatva megteremteni. A növendékek szervezetükhöz mérten négy egészségügyi csoportba vannak beosztva és e csoportok szerint van berendezve életrendjük is.

A subalpin jellegű szanatóriumban, amely 130 tanulóra van berendezve, a vérszegény, gyöngye tüdejű, megerősödére váró gyermek szervezetét könnyen megerősítheti, továbbá az elemi, polgári és középiskolai fiú- és leánytanulók rendszeres oktatásban is részesülnek, vizsgára is előkészülhetnek és a tanév végén az iskolaszanatóriumban is vizsgázhatnak. Azonkívül gyenge szervezetű és egészségüket visszaszerezni törekvő szakiskolai ifjakat is vesz fel az intézet és őket is rendszeres oktatásban részesíti, úgyhogy az iskolai év végén intézetüknél vizsgázhatnak.

Az iskolaszanatórium hivatása, hogy olyan növendékek, akik magukra hagyatva, avagy nyilvános iskolába járva, teljesen leromlanának, sőt esetleg a lappangó kór áldozataivá lennének, itt a szanatóriumban állandó orvosi felügyelet és ideális egyéni tanítás mellett tanulmányaikat szinte játszva folytathassák, sőt közben egészségüket is a rendszeres kezelés, a szabadban való fekvőkurák és első-

rendü táplálkozás folytán helyreállíthatóak. Így a beteges és csenevész ifjabból munkaképes és a hazát mindenben szolgáló tudó honpolgárok válnak.

Dohánygyár. — Az iskolaszanatórium szomszédságában hatalmas park közepén emelkedik a m. kir. dohánygyár csinos épülete.

A dohánygyár létesülését Széll Kálmánnak és Vargha Gábor dr.-nak köszönheti, akik oly meggyőző erővel bizonyították a gyárnak Szentgotthárdon való jogosultságát, hogy érveik előtt kénytelen volt a kormány is meghajolni és a dohánygyárat, amely előbb már Szombathelynek volt ígérve, Szentgotthárdnak adta Wekerle miniszter, Szombathelynek pedig a megígért gyár helyett Máv.-üzletvezetőséget juttatott.

Dohánygyár. Dezső Lipót „Az én szülőföldem” c. művéből.

A m. kir. dohánygyár 1894-ben épült, amelynek egyes épületrészeit a főépület, kazánház, víztorony, asztalosműhely, nyersanyag-, készanyag-, deszka- és kőszénraktár, szertár, tüzoltószertár alkotják. Munkásétkező is van a gyárban.

Fővámhivatal épülete. — A Hunyadi-utca baloldalán van a M. kir. Fővámhivatal tulajdonát képező csinos, emeletes épület, amelyben a fővámhivatal tisztviselői laknak.

Régi temető. — Ha tovább haladunk, a balsarkon a régi temetőhöz érünk, amelyben a Roszner báró- és Desits-családok mauzoleumát, továbbá a sírkápolnát, a ciszterci rendház tagjainak temetkezési helyét találjuk, amelyet Ebert Gotthárd, szentgotthárdi születésű rendtag, 1740-ben építtetett. E temető-kápolnát 1895-ben Lang József és Lang Károly újjáépítették, illetve újból festették.

E temetőben alussza örök álmát Gubicza Akos, ifjú műegyetemi hallgató is, aki a nyugatmagyarországi felkelő harcokban 1921-ben halt hősi halált. Díszes sírkő díszíti sírját, amelyen e felirat olvasható: „Dulce et decorum est pro patria mori!” Szentgotthárd lakossága mindenszentek napján és a hősök napján Gubicza és a többi, szintén e temetőben pihenő hősi halottak emlékét kegyelettel ünnepli meg.

A temetőt 1930-ban, mivel nem volt már benne temetkezésre való szabad hely, lezárták és megnyitották a vasút mellett levő új temetőt.

Kaszagyár: — A régi temetőtől balra haladva, a Szent János-terre érkezőnk, amelyen az 1896-ban keletkezett kaszagyár tűnik szemünk elé, amelyet 1917-ben a Wieserbárok vettek át apjuktól, Wieser József bárótól. Utóbb részvénytársaság kezébe került a gyár és e nevet kapta: „Szentgotthárdi Kasza- és Kovácsművek Rt., ezelőtt Wieser bárók”.

Kaszagyár. Dezső Lipót „Az én szülőföldem“ c. művéből.

A gyár hatalmas épületeivel és mellékhelyiségeivel együtt a Rába balpartján terül el.

Ebben a terjedelmes gyárban készül a magyar kasza, amelynek előállításához a sok munkáskézen kívül sok gép is szükséges. A gyár igazgatósági engedéllyel megtekinthető.

Villanytelep. — A gyár villanyteleppel is rendelkezik. Az előállított villamosáramot a gyár használja fel saját üzemében, de a mellett a várost is ellátja villamosvilágítással. A villamosáramot a telep a saját kezelésében levő csatornájától hajtott turbinák által nyeri.

Uradalmi épületek. — A gyár jobboldalán, az Erdélyi-utcában az apátsági uradalom gazdasági épületei és az uradalmi cselédek lakásai sorakoznak egymásután, amelyeket egyszóval „majornak“ neveznek. Két istállója a XVIII. századból való, bolthajtásos remek építmény. A kaszagyár felé eső bejáratnál látható Szent Bernátnak a XVIII. századból való művészi barokk szobra, amely a szentet, — aki maga is elsőrangú gazda volt, — mint az állattenyésztés védőszentjét ábrázolja.

Vám-vendéglő. — Visszatérve a régi temetőig, a bal-sarkon találjuk a Vám-vendéglőt, amelynek a bérlője most Binder József.

Ennek a vendéglőnek az épülete igen régi. A régi időkben, amikor még a vámszedés járta, itt szedték be a vámot; ez az épület, amely a vámszedéstől kapta a nevét, a város végét is jelentette akkor, mert a szomszédságában már a temető-kert terült el. Mikor a gyárak felépültek a Hunyadi-utcában, a sírkert a város közepére került.

A Magyarországi Munkások Rokkant- és Nyugdíjgyule-tének 197. sz. szentgotthárdi fiókpénztára. — A Vám-vendéglőben van a Magyarországi munkások rokkant- és nyugdíjgyule-tének 197. számú szentgotthárdi fiókpénztára is.

Gaal Ede vendéglője. — A Vám-vendéglő mellett a Hunyadi-utcában találjuk a gát csatornájának a hídját. Azután legközelebb a régi Dancsecs-féle vendéglőhöz jutunk, amelynek most Gaál Ede a birtokosa.

Uránia Mozgóképszínház. — E vendéglőlől áttérve a jobb oldalra, a majdnem különálló „Uránia Mozgóképszínházat“ vesszük észre, amelyet 1913-ban Edelsohn és Hülle óragyári alkalmazottak építettek. A mozit 1917-ben Grünbaum József, mostani tulajdonosa vette át, aki 1932-ben már a hangosfilmen való játszást kezdte meg benne.

E színházat egyébként színi, műkedvelői előadások és hazafias ünnepek megtartására is használják.

Rábahíd, Nepomuki Szent János szobrával. — Pár lépésnyire van tőle a Rábahíd, amelyen Nepomuki Szent János szobrát találjuk. E szép szobor, amely azelőtt a róla elnevezett Szent János-téren állott, 1912-ben került a hídra.

b) Széll Kálmán-tér, a szentgotthárdi apátság temploma és monostora.

M. kir. állami reálgymnázium. — A hídon áthaladva, eljutunk a csinos Széll Kálmán-térre, amelyen mindjárt bal felől a „M. kir. állami reálgymnázium“ emelkedik, amely minden időben nagy kultúrmissziót teljesített, különösen a környékbeli német- és vendnyelvű ifjúság megmagyarosítása terén.

A reálgymnázium épülete. Az „Ifjúság és Élet“ c. folyóiratból.

A gimnáziumot Vargha Gábor dr. nagy agilitása terem-
tette meg 1893-ban. Az intézet mai épülete 1895-ben készült
el. Emléktábláján, amely az iskola falában van beerősítve,
a következő felirat olvasható: „A magyar nemzeti közmu-
velődésnek, Ő Császári és Apostoli Királyi Felsége, I. Ferenc
József uralkodása alatt, a magyar királyi kormány és Vas
vármegye támogatásával emelte Szentgotthárd nagyközség
közönsége, MDCCCXCV“.

1902-ben, ameddig az iskola négy osztállyal tanított,
Szentgotthárd áldozatkészsége folytán megnyílt az V. osz-
tály is, úgyhogy 1906-ban már az első érettségi vizsgálatra
állhattak a tanulók. A következő év szeptemberében az egész
intézet állami kezelés alá került és azóta, mint állami főgim-
názium, az 1924/25-i tanév kezdete óta pedig, mint állami
reálgimnázium fejt ki áldásos munkásságot a kis határszéli
városkában, ahol nemcsak ismereteket, kultúrát terjeszt,
hanem valódi hazafiasságot is plántál az ifjúság lelkébe s
a mellett a hármashatáron átszivárgó idegen szellem hul-
lámcsapásainak is ellenáll.

Mióta az iskolaszanatórium megkezdte Szentgotthárdon
a működését, az intézet feladata még fontosabb lett, mert
a reálgimnázium ennek az új típusú iskolának is támogatá-
sára siet.

A reálgimnázium tanulóinak száma fiú- és leánymagán-
tanulókkal és a felvett iskolaszanatóriumi növendékekkel
együtt, mert az utóbbiak is az intézeti tanári kar előtt vizs-
gáznak, 240—260 között váltakozik.

A reálgimnázium kebelében alakult 59. számú Árpád
cserkészcsapat is „jó munkát“ végez tagjainak ifjú lel-
kében.

Országzászló. — Az intézet előtt díszlő parkon álló
árbócon lengeti a szellő az országzászlót, amely előtt vasár-
nap és ünnepnapokon a cserkészek és leventék díszőrséget
állanak; a zászló előtt a gyermekek és felnőttek egyaránt
kalapot emelnek.

A szentgotthárdi járás főszolgabírósa. — A reál-
gimnázium közelében, a ciszterci apátság bérházában van
a Szentgotthárd—muraszombati járás főszolgabírósaági ni-
vatala.

A trianoni béke a szentgotthárdi járás területét is meg-
csonkította. A járásba tartozó 80 községből 32 község Bur-
genlandhoz, 12 pedig Jugoszláviához került. Ekkor a német-
újvári járásból megmaradt Nemesmedves községet a szent-

gotthárdi járáshoz csatolták. A muraszombati járásnak magyar uralom alatt megmaradt Gödörháza, Magyarszombatfa, Velemér községeit pedig egyideig a muraszombati járás neve alatt önálló járásként igazgatták, mégpedig Szentgotthárd székhellyel, 1924-ben azonban e községeket is a szentgotthárdi járáshoz osztották be s a 40 községű járás azután „Szentgotthárd—muraszombati járás“ nevet kapott.

A ciszterci apátság temploma és monostora. — A szolgabíróság szomszédságában látjuk az emelkedett helyen épült és a vonaton utazók előtt már messziről feltűnő hatalmas apátsági templomot a hozzáépített ciszterci monostorral együtt, amely mellett a díszes „Várkert“, a közönség kedves sétahelye terül el.

Az apátsági templom. — A mai barokk stílusú és 3000 ember befogadására alkalmas templomnak építését Róbert apát kezdte meg, mégpedig a Tieffenbachtól 1605-ben felrobantott, 90 méter hosszú és 42 méter széles templomnak a romjain. A mai 10 oltáros templom hossza 50.3 méter, szélessége 12.5 m, magassága 26 méter, a toronymagasság pedig 60.5 méter. A „Várkertet“ is, amely ma is dísz-, gyümölcsös- és konyhakertből és pompás sétautakból áll, akkor rendezték.

A szép művészeti szobrokban és képekben gazdag templomban, amelyet 1779-ben Szily János szombathelyi püspök szentelt fel, a bejáratától jobbfelől találjuk Szent Flórián oltárát, azután tovább haladva, jobbfelől Keresztelő Szent János, Pádulai Szent Antal szobrát, továbbá két-két hatalmas oszlop között, amelyek a falhoz simulnak és a mennyezetig érnek, két oltárt: a magyar szentek és Szent József oltárát, e szentek képeivel; az előbbi oltár „Sanctis Patriae Regibus“, az utóbbi „Divo Nutritio Christi“ felirással van jelölve.

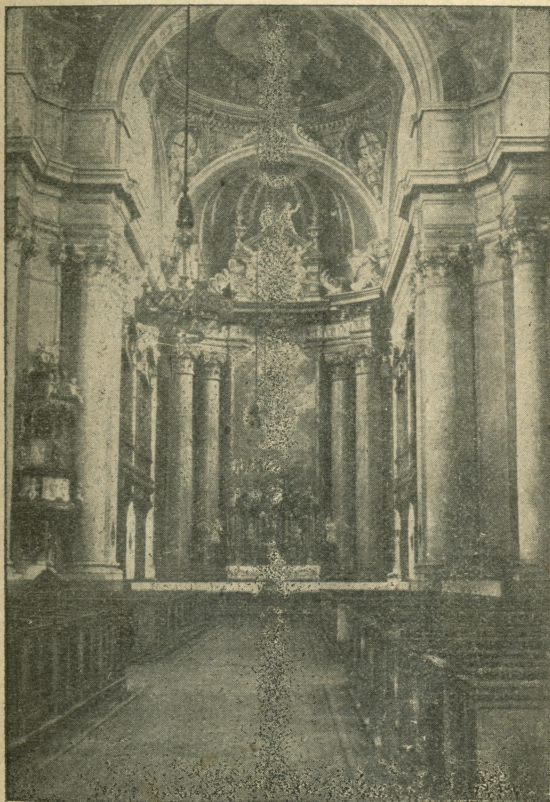
Szent József oltára mellett üvegekoporsóban pihennek Szent Vince vértanúnak Herzán szombathelyi püspöktől a templomnak ajándékozott hamvai.

Pár lépésnyire a sekrestye van.

A sekrestye felett levő emeleti folyosón, az ú. n. téli oratórium van, amelyben remek fából faragott Krisztus-szobor, a falakon pedig képek ékeskednek.

A templom keleti részében a szentély van, ahol négy hatalmas márványoszlop között a főoltár áll, Mária mennybemenetelét ábrázoló díszes képekkel és e felirással: „Sancta Maria Ora Pro Nobis!“

A szentély feletti kupolán Dorfmeister István bécsi festőnek remeke, Szent János próféciái látását az angyaloktól körülserleglett báránnyal örökíti meg. Ha a templom baloldala mellett, a bejárat felé visszafordulunk, a baloldali emeleti folyosón a már említett jobbodali ortóriummal szemben, találjuk a második oratóriumot. Majd a templomban két oszlop között szemünkbe ötlik a domborművekkel ékeskedő szószék, a templomnak egyik ékessége, amely valódi művészi érték.

Az apátsági templom belseje. Dezső Lipót „Az én szülőföldem“ c. művéből.

A szószék mellett van Szent Bernát oltára, Szent Bernátnak, a Ciszterci Rend nagy szentjének a képével és e felírással: „Doctori Mellifluro Bernardo“.

Most következik Szent Gotthárdnak, a szentgotthárdi apátság védőszentjének az oltára díszes képekkel és e felírással: „Sancto Gotthardo, Protectori Nostro“.

A szomszédságában egy Mária-szobor, aztán Nepomuki Szent János szobra vonja magára figyelmünket. Innen jobbra fordulva, előbb Szent Lénárd oltárát látjuk, majd beljebb haladva, a Fájdalmas Szűz kápolnájába jutunk, amely a Fájdalmas Szűz oltárával a hívők kedvelt imádkozó helye.

A főbejárat felett levő nagykóruson találjuk a pár éve javított hatalmas orgonát és a művészi faragványokkal ékeskedő 20 szerzetesi karszéket, ú. n. stallumot.

A mennyezetnek a kórus felett levő kupoláján látható kép a kórus rendeltetését allegorizálja.

A következő kupolán van a Dorfmeisterától nagy művészettel festett kép, amely a szentgotthárdi csatát ábrázolja. E remekmű csatajelenetei, a felhők közt trónoló Isten, továbbá az angyalok és Magyarország patronája, akiknek a csata kimenetele alkotja főgondjukat, elbűvölik a lelket.

A szomszédságban levő kupolán Gusner Mátyás ciszterci rendtag az Anyaszentegyháznak az ördög felett való diadalát festette meg.

A templom földszinti baloldali folyosóján Zrinyi György gróf és neje, továbbá Darabos György szentgotthárdi apát falbaillesztett márvány síremléke található egy csonka síremlék közelében.

A színesre festett ablakok misztikus fényt árasztanak a fenséges templomban, amelyben a főoltár és 9 mellékoltár, továbbá a magasba törő 12 oszlop és a főoltár 4 márványoszlopa, a szentképek és szobrok a lelket az ima szárnyain az égbe emelik.

A monostor. — A templom déli falához van építve a monostor, amelynek emeletén van a 10.000 kötetből álló hatalmas könyvtár. A könyvtárban régi, pergament kötésű könyvek is ékeskednek. A díszes könyvtár mennyezetén a négy tudományszak: a hit-, jog-, bölcséleti és természet-tudományszak van egyes alakokkal művésziesen allegorizálva. Sokan ugyan a négy főerény allegorizálását látják a freskókban, azonban az előbbi felfogás a helytálló. A faragott és berakásos állványok tetején aranyozva barokk stílusú díszítések díszlenek.

Az asztalosmunkákat Schretzenmayer Gáspár rendtag remekelte. Igen felkeltik a figyelmet a monostor ajtóinak

kilincsei, záróreteszei, hevederjei, sarokvasai is, amelyek kovácsolt munkák s a heiligenkreuzi korszakból erednek.

A könyvtár mellett találjuk a társalgótermet, amelyet régen billiárdszobának neveztek. Ma tanácsteremül szolgál.

E terem mennyezetén Gusner Mátyás ciszterci rendtag allegorikus tárgyú, kiváló festménye díszeskedik. Ugyancsak ő festette a könyvtár és ebédlő híres freskóit is.

A társalgóteremben, amelynek falain díszes olajfestménymásolatok keltik fel az érdeklődésünket, található egy hatalmas barokk stílusú kályha is, amely a heiligenkreuzi korszakból való és 3.5 méter magasságú. Igen szép zöldes-kék színe van. Hasonló szépségű díszes kályhák vannak az ebédlőben és a fogadóteremben is.

Külön teremben van a levéltár, ahol főként a XVIII—XIX. századi különféle perekre, iskolai és gazdasági ügyekre vonatkozó okiratok, szerződések állanak az érdeklődők rendelkezésére.

Most tekintsünk be az ebédlőbe, amelyben bámulatot kelt a falat körülvevő művésziesen alkotott faburkolat, továbbá a remekül készített fafaragványú szószék, valamint az ablakoknak mesterien remekelt és az apátság címerével ékesített rácozata is. Az ebédlő mennyezete Szent Gotthárd püspök és a kolostor képével van díszítve, a falakon pedig I. Ferenc császár története van megörökítve, egyes jelenetekben.

A fogadó, vagy díszterem falain Dorfmeister remekai tárulnak elénk, mégpedig az északi oldalon: a mohácsi és szentgotthárdi csata; keleten: Róbert apát képe az új szentgotthárdi monostorral és templommal; délen: Marian apát és az épülés alatt álló szombathelyi templom; nyugaton: Béla király, mikor a 13 francia szerzetest fogadja.

A kolostor folyosói szélesek, impozánsak s az emeleti folyosó falain Szent Gotthárd, Benedek és Bernát képei, a háttérben a szentgotthárdi templommal és kolostorral, továbbá a ciszterci rendből kikerült pápákat és a ciszterci apátokat megörökítő festmények gyönyörködtetik a szemlélőt.

A földszinti folyosó egyik fülkéjében Szent Bernátnak, a ciszterci rend nagyszentjének a szobra látható, amelyet Bory Jenő szobrászművész 1933-ban készített.

A ciszterci rendházban van a róm. kat. plébánia is.

A róm. kat. egyházközösségekben működő egyesületek a következők:

1. Szentgotthárdi Róm. Kat. Kör, 1927-ben alakult a férfi társadalom kulturális művelésére.

2. Szentgotthárdi Róm. Kat. Nőszövetség, 1926-ban létesült. A női társadalom kulturális és hitéleti művelése a célja. Aldásos munkát fejt ki a karitás terén is.
3. Felnőtt leányok Mária Kongregációja, 1925-ben alakult. A leányifjúság hitéleti nevelését célozza.
4. Vajda Ödön-cserkészcsapat, 1927-ben keletkezett. Az iparos-ifjak nevelése a kitűzött célja.
5. Férfiliga. 1925-ben alakult. A férfitársadalom hitéleti művelésének szenteli munkásságát.
6. Szívgyárda. 1925-ben alakult. Az iskolás gyermekek hitéleti nevelésén buzgólkodik.

Mária-szobor. — A templom előtti piac-téren áll egy Mária-szobor, amelyről Dóczy József ciszterci szerzetes 1832-ben kelt, „Története és viszontagságai Szentgotthárdnak, a XII. századnak végétől, a XIX. század harmadáig“ című művében így emlékszik meg: „A piac közepén egy aranyos B. Asszony képoszlopa van magas alapszobron, égő lámpással . . .“ E szobrot, amely igen régi keletkezésű, a rajta olvasható felírások szerint 1852-ben és 1896-ban ismételtén restaurálták és felszentelték. Rajta ősi hagyományok alapján minden péntek este mécseszt gyújtanak — Krisztus szenvedéseinek emlékére.

Piactér. — A Luthár- és Pável-féle házak előtt levő téren tartják a heti- és országos kirakodóvásárokat.

A róm. kat. népiskola. — A templommal szemben a Széll Kálmán-tér nyugati oldalán, a szegleten emelkedik az eletes róm. kat. elemi iskola, amelynek eredete egykorú a ciszterci rendnek a Szentgotthárdon való letelepülésével.

Kezdetben a tanítást a kolostorban végezték a szerzetesek.

Az apátságot ért különféle viszontagságok nyomot hagytak az iskolai tanításon is, amely csakis a heiligenkreuziek alatt kerülhetett rendesebb viszonyok közé, de az 1734—1878-ig terjedő, úgynevezett heiligenkreuzi korszakban az iskolai tanítás idegen szellemű volt, amint azt a következő, 1829. évi adat is eléggé bizonyítja: „Minthogy azonban a tanító a magyar nyelvet nem bírta, kötelességévé tétetett egy segédtanítót tartani, aki a magyar nyelvben is jártas“.

Iskolai épületről, amely két tanteremből, tanítói és segédtanítói lakásokból állott és amelyet az apátság építtetett, csakis 1789-ben van említés téve.

Mikor 1878-ban a magyar származású ciszterciek vezetése alá került az apátság, hazafias szellem költözött be az iskolába is, jóllehet kezdetben a magyarosítási törekvés nagy ellenszenvre talált a lakosságban s nem egy szülő e miatt ki is vette gyermekét az iskolából. A hazafias szellemű ciszterci papok és világi tanítók azonban nem törődtek a szülők zúgolódásával, hanem a már megkezdett úton haladtak és munkásságukat nagy siker is koronázta, úgyhogy az 1879—80. iskolai évben már minden tantárgyat magyarul taníthattak.

Róm. kat. népiskola.

Vajda Ödön ciszterci apát és a község 1893-ban emeletes épületet építtettek az iskolának, amelyet ő maga, Vajda Ödön 1894-ben avatott fel. Az iskola falába illesztett márványtáblán olvasható is az alapítás ténye: „Épült Vajda Ödön zirci apát áldozatkészségéből Szentgotthárd nagyközség hozzájárulásával 1894“. Ekkor már négy tanító működött az intézetben, melynek növendékei évről-évre szaporodtak s az 1896—97. tanévben már a mindennapi tankötelesek száma 145, a mindennapi és ismétlő tankötelesek száma pedig 265 volt. Időnkben a tankötelesek száma 330—350 között van, a tanerők száma pedig 6.

Polgári leányiskola magántanfolyama. — Az elemi iskola egyik tantermében tanulnak a polgári leányiskola ma-

gántanfolyamának a tanulói egy tanárnő vezetése alatt. E tanulók létszáma 12—15 között változik.

Iparostanonciskola. — Az elemi iskolában van az iparostanonciskola is.

A „Szentgotthárdi Keresztény Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet“. — A Széll Kálmán-tér nyugati oldalán, a Gaiger-féle régi emeletesház földszinti helyiségeiben székel az 1919-ben alakult „Szentgotthárdi Keresztény Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet“, mint a „Hangya“ tagja, amely tagjainak és hozzátartozóinak olcsó és jóminőségű háztartási és gazdasági cikkekkel való ellátását célozza és termékeik eladását igyekszik közvetíteni. Előbb két fiókja volt, most pedig egy van Szentgotthárdon.

Klein-kávéház. — **Olvasó Egylet. (Kaszinó).** — Ugyancsak a Gaiger-féle ház földszintjén van a régi Klein-kávéház is, amelynek helyiségében találjuk az Olvasó-Egyletet, amelyet rendszeren Kaszinónak neveznek.

A szentgotthárdi Olvasó Egylet, amelynek keletkezésére és fejlődésére nézve tagadhatatlanul befolyással voltak a Széchenyi István gróf fellépésével megindult reformmozgalmak, 1843-ban alakult meg. Alakulásának évszámát egyik, 1852-ben kelt németnyelvű irat nyomán állapíthatjuk meg, mert működéséről 1852-ig egyáltalán nincsenek adataink. 1852. és 1853-ból is csak rövid feljegyzések adnak hírt az egyletről, amely 1854—1856-ban már rendszeres jegyzőkönyvet vezetett, de az 1856—1863. évi életéről ismét nem kapunk semmi felvilágosítást. 1869-ben, miután az előbbi években rövid ideig magyarul is szerkesztette a jegyzőkönyvet, véglegesen rátért a magyarnyelvű jegyzőkönyv írására.

A szentgotthárdi „Lese-Verein“ németnyelvű munkálkodása ellenére is hazafias szolgálatot teljesített. Ezt bizonyítja Zichy Hermann grófnak 1848-ban a kaszinóban elmondott hazafias beszéde is, amelyben a szónok tagtársait a nemzetörségbe való belépésre buzdította. E beszéd hatása alatt, amint meglévő adataink is állítják, sok szentgotthárdi lelkesedve sietett a nemzet jogainak visszaszerzéséért toborzott nemzetörség zászlaja alá. Az idegen ország szomszédságában levő Szentgotthárd együtt érzett a magyar nemzettel a szabadságharc után keletkezett nemzeti ellenállás keserves korában is. Ennek azzal is tanujelét adta,

hogy már az abszolútizmus korának egyes éveiben is magyarul írta a jegyzőkönyvét.

A kaszinó történetének az első szakasza az 1843—67. év között levő időre esik, amely egyúttal egy darab kultúr-történetet is mutat be Szentgotthárd multjából.

1867 után a különféle társadalmi érdekek miatt támadt ellentétek nem egyszer pártoskodásba sodorták az együletet és az egyenetlenkedések hevében keletkezett pártok most „Polgári Olvasókör“, majd „Uri Club“ címen külön-külön körbe tömörültek. Pár év múlva azonban lecsendesültek a szenvedelmek zajgó hullámai és a tagok az Olvasóegylet békés körébe tértek vissza.

Az egyület életében a II. korszakot 1893-ig számíthatjuk. A kaszinó 1893. nov. 19-én ünnepelte meg 50 éves fennállását s az ünnepi gyűlésen az elnök, Vargha Gábor dr. megható beszédben domborította ki az egyület multját. E gyűlésen az egyület 100 forinttal belépett a gimn. önszegélyző együletének alapító tagjai közé, avval a határozattal, hogy a kamatot minden évben a magyar nyelvben legjobb előmenetelt tanusító tanulónak adják ki.

A kaszinó III. korszakában, amely 1893-tól napjainkig tart, szintén hazafias missziót fejtett ki és fejt ki ma is. A tagokban az összetartozás érzését igyekszik növelni s a mellett a művelődés és hazafiasság hűséges zászlóvivője is.

Gyógyszertár. — A Klein-kávéház szomszédságában van a Friedrich-gyógyszertár (Szent Istvánhoz).

Kranycz-ház. — A közelben találjuk a Kranycz-féle csinos emeletes bérházat, amelynek tornyában tűzjelző szíréna van elhelyezve.

c) Deák Ferenc-utca, Desits Gyula utca, Kossuth Lajos-utca.

Kat. Kör. — A Kranycz-ház mellett, amelyet „Mária-udvarnak“ is neveznek, jobbra haladva, eljutunk a Deák Ferenc-utcába, ahol legelőbb is jobboldalon, a König-féle emeletes házat látjuk, amelyben a kat. kör. helyisége van.

Városháza. — Ezzel szemben áll a tornyos városháza, amely a kapu alatti falon levő emléktábla szerint 1902-ben Széll Kálmán miniszterelnök, Gyuráky József városbíró idejében épült. A tanácsterem falait Horthy, Rothermere, Rá-

kóczi Ferenc, Kossuth, Deák, Széll Kálmán, Bethlen István, Desits Gyula képei díszítik. A többi termekben a különféle városi hivatalok helyiségei vannak.

Városháza.

Szentgotthárdi Takarékpénztár Rt. — Pósta és póstatakarékpénztár. — Közelében a Rákóczi Ferenc-utca sarkán emelkedik a Szentgotthárdi Takarékpénztár Rt. díszes, emeletes épülete, amelyben a takarékpénztáron kívül, — amelyet röviden elnökéről Vargha dr.-ról Vargha-banknak neveznek, — a pósta és a póstatakarékpénztár is székel.

A szentgotthárdi takarékpénztár, amely a P. K.-nak tagja és a Magyar Nemzeti Bank mellékhelye, 1871-ben létesült és első elnöke Széll Kálmán volt.

Nemrégben fuzionált a „Szentgotthárdi Ipar- és Gazdasági Népbankkal“, a „Rába-Lapincsvölgyi Takarékpénztár Szentgotthárdi Ipar- és Gazdasági Népbankkal“, a „Rába-Lapincsvölgyi Takarékpénztár Szentgotthárdi Ipar- és Gazdasági Népbankkal“.

hárdon“ nevű pénzüintézettel és a „Szentgotthárdi Kereskedelmi Bankkal“. Alapítója volt a „Járási Népbanknak Vasvárt“, valamint a „Zalalövői Népbanknak“ is.

Mint a Dunántúl legnagyobb és legtekintélyesebb intézete, a közgazdasági élet terén nagy tevékenységet fejtett ki és minden szakmába való dologgal foglalkozott. Míg a szentgotthárdi járás teljes volt, 4—5 millió betéttel is rendelkezett, de a járás kétharmadának elcsatolása után is tekintélyes intézet maradt.

Izr. imaház. — A takarékpénztár keleti oldala mellett húzódó Rákóczi-utcában van az izr. imaház, az izr. el. iskola pedig a Széchenyi-utcában volt, de a tanulók kevés létszáma miatt a közelmúltban megszűnt.

Az Ipartestület székháza. — A takarékpénztárral szemben van a „Szentgotthárdi járási Ipartestület“ székháza, amelynek udvari helyiségeiben az „Országos Stefánia Szövetség anyák és csecsemők védelmére 99. sz. Anya- és Csecsemővédő Intézete Szentgotthárdon“ egy várótermet és orvosi rendelőt tart fenn.

Országos Stefánia-Szövetség, anya- és csecsemővédő intézet. — A Fiókszövetség, teljes címmel: „Szentgotthárd és Vidéke Stefánia Szövetség“, 1926-ban alakult meg, amikor is megnyitotta a 99. sz. rendelő-intézetet. Ilyen intézet akkor még csak a nagyvárosokban működött.

1929-ben a Fiók-Szövetség bölcsődét és napközi otthont is létesített, amelyben azóta naponta átlag 15—20 gyermek és csecsemő áll orvosi és védőnői felügyelet alatt.

A Bölcsőde és napközi otthon most a Desits Gyula utcában levő 11. számú házban van. A Fiók-Szövetség és a rendelő intézet működését kezdettől fogva a vidékre is kiterjesztette. 1932. óta Szentgotthárdon kívül 5 községet szervezett be körzetébe. E helyekről hordják be a gyermekeket tanácsadásra s a védőnők, akik állandóan látogatják a falvakat, tanácsal látják el a szülőket. — A Fiók-Szövetség és védőintézet állandóan szociális munkát is végez, többek között az 1932. év júliusától kezdve ebédelési akciót is indított meg a Bölcsődében és napközi otthonban. Naponként 15—20 gyermek kap meleg ebédet. A fedezetet a helyi társadalom gyűjtés útján adja össze.

Kir. közjegyzőség. A Deák Ferenc-utcában, a Sztojka-féle házban van a Kir. közjegyzőség hivatala.

A kir. közjegyzői intézménynek 1874. évi szervezésekor a szentgotthárdi és németújvári járásokból állott a szent-

gotthárdi közjegyzőség, Szentgotthárd székhellyel. Később a németújvári járásra is külön közjegyzőséget szerveztek, de azért a szentgotthárdi járásnak is megmaradt a külön közjegyzősége, amely Burgenland elcsatolása után szűk működési teret kapott. Eddig a jelenlegi kir. közjegyzővel együtt öt kinevezett kir. közjegyzője volt.

Adóhivatal. — A Deák Ferenc-utcában találjuk az adóhivatalt egyemeletes kincstári épületben, amelyben a hivatalos helyiségeken kívül három adóhivatali alkalmazott számára való lakás is van. Az adóhivatalhoz a szentgotthárdi jegyzőség és 10 körjegyzőség (felsőszőlőnői, alsószőlőnői, apátistvánfalvai, rábakethelyi, csörötneki, rábafüzesi, vaszentmihályi, őriszentpéteri, kercai és a magyarszombatfai) tartozik.

Járásbíróság. — Telekkönyvvezetőség. — Testnevelési és népgondozó kirendeltség. — Az adóhivataltól lejjebb haladva, mindjárt magunk előtt látjuk a csinos kincstári épületet, amelyben a járásbíróság, telekkönyvvezetőség és a népgondozó kirendeltség helyiségei vannak.

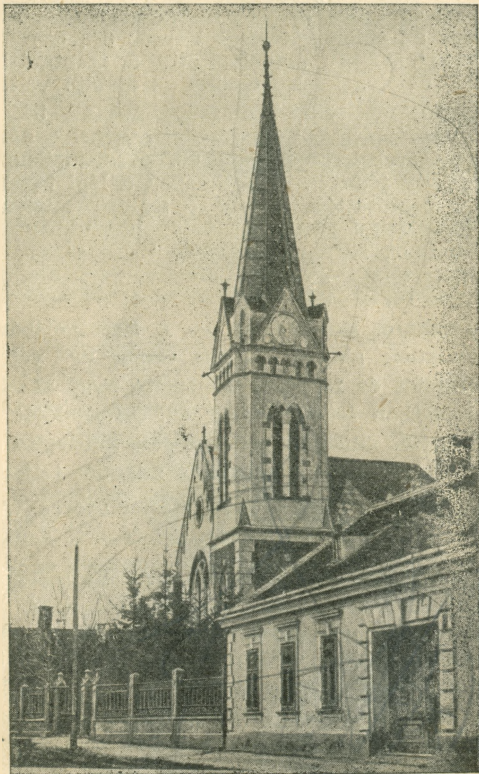
Mikor 1872-ben megszűnt Szentgotthárd Vas megye székhelye lenni és megszűnt a szentgotthárdi törvényszék is, csakis a járásbíróság és telekkönyvvezetőség maradt meg a kis városban.

Községi ház, kert, Strand, kaszagyári gát. — Ha a Deák Ferenc-utcából jobbra térünk, a Desits Gyula-utcába jutunk, ahol baloldalon találjuk a községi istállót, kocsiszint és a községi házat hatalmas udvarral és kerttel, amelyeken keresztül a Rábához, a Strandhoz és a Kaszagyár gátjához vezető úthoz jutunk el.

Ág. hitv. ev. templom, kultúrház és iskola. — A Desits Gyula-utcában, baloldalon emelkedik csendes magányában az 1912-ben gótikus stílusban épült csinos ág. h. ev. templom is, amelynek díszes oltárképe, Lang Károly szentgotthárdi festő szép műve, az áldást osztogató Jézust ábrázolja. A kis templom keleti falába van illesztve a hősök emléktáblája, amelyen e felirat olvasható: „A Hazáért. 1914—1918. A 34. ev. hős neve“. Végül e sorok :

„Nincsen senkiben nagyobb szeretet annál,
Mintha valaki életét adja az ő barátjáért“.

1926-ban az Ev. Kultúrház, 1928-ban az ev. iskola épült fel a templom szomszédságában; ezeknek, mint a templomnak is néhai Czipott Géza szentgotthárdi, később szombathelyi ág. h. ev. lelkész volt a megteremtője, aki a „Harangszó” című újságot is szerkesztette s a mellett az Ev. Nő- és Leányegyletet“, az „Ev. ifjúsági énekkart“ és az „Ev. Diákszövetséget“ is létesítette.

Ág. h. ev. templom. Dezső Lipót „Az én szülőföldem“ c. művéből.

A szentgotthárdi ág. h. ev. missziói egyház megalapítása Desits Gyuláné, néhai Desits Gyula szentgotthárdi közjegyző és kír. tanácsos özvegyének a nevéhez fűződik.

Szentgotthárdi Önkéntes Tűzoltóegylet. — Ha az ág. h. ev. templomtól a Rábahíd felé közeledünk, a jobboldalon a Süle-féle kávéház szomszédságában találjuk az Önkéntes Tűzoltóegylet tanácsházát a Tűzoltó-szerházzal együtt.

Az Önkéntes Tűzoltóegylet a múlt század harmincas éveiben már működő „Männer Gesang- und Geselligkeitsvereine“ nevű egyletből sarjadt ki, olyanformán, hogy ennek az egyletnek az elnöke, Kolossa Ferenc dr., egyletének tagjaival együtt 1872-ben megalapította a szentgotthárdi tűzoltóegyletet, amelynek első elnöke az alapító volt.

A tűzoltóegylet 1922-ben fennállásának 50., 1933-ban pedig a „Vasvármegye Tűzoltószövetségének“ 44. évi rendes közgyűlésével kapcsolatban 60. éves jubileumát ünnepelte meg nagy fényvel. Ez ünnepen a légi támadás elleni védelmet is bemutatták, amely a legelső magyar polgári lég- és gázvédelmi gyakorlat volt hazánkban. 1904-ben Mathiasz Arthur, főgimn. igazgató, tűzrendészeti felügyelő, tűzoltó-zenekart is létesített, amely több alakuláson átmenve, ma is működik.

Szentgotthárdi Dalosegylet. — A Szentgotthárdi Dalosegylet, amelynek alapját Vargha Gábor dr. vetette meg, 1889-ben létesült és 1929-ben ünnepelte meg zászlószentelésével kapcsolatban fennállásának 40. évfordulóját.

Ez az egylet mindig a magyar dalt kultiválta és a trianoni határ mellett most is hazafias missziót teljesít.

Korona-szálló. — Ha a Széll Kálmán-téren végig haladunk, elérünk a XVIII. században keletkezett Korona-szállóhoz, amelynek nagyterme előadások, gyűlések és multságok színhelyül szolgál.

Szentgotthárdi Ált. Takarékpénztár Rt. — A Korona-szállótól balra fordulva, a több csinos emeletes épülettel ékeskedő Kossuth Lajos-utcában találjuk a „Szentgotthárdi Ált. Takarékpénztár Rt. díszes épületét, amely 1907-ben épült.

Az intézet, melyet 1892-ben a Lapincsvölgyi jegyzők és molnárok alapítottak, már kezdetben nagy munkát fejtett ki közgazdasági téren és elősegítette, hogy a földbirtokok parcellázás útján a kisgazdák kezén felaprózódjanak és parasztbirtokokká váljanak. További fejlődését azonban a háború

és a trianoni béke, amely a járás összezsugorodását hozta magával, nagyon is megzavarta.

A Korona-szálló előtti téren a Kossuth Lajos-utca, Széchenyi-utca, Széll Kálmán-tér és az Árpád-utca kereszteződnek.

Kossuth Lajos-utca. Dezső Lipótf., „Az én szülőföldem“ c. művéből.

d) Új-telep.

A Kossuth Lajos-utcán haladva, eljutunk a rábakethelyi országút, a Tompa Mihály-utca, a Zsida felé vezető út és a Zsida-patak között épülés alatt álló, ú. n. Új-telephez, amelynek hivatása az lesz, hogy Rábakethelyt, Zsidát és Szentgotthárdot egyesítve, Szentgotthárdot nagy várossá alakítsa át.

Mária-szobor. — A rábakethelyi országút baloldalán találjuk a Mária-szobrot, amelyet 1905-ben Weidlich Lajos dr. szentgotthárdi ügyvéd és neje állíttattak fel.

e) A város déli része.

Csendőrségi laktanya. — A Kossuth Lajos-utcából jobbra térve, a Tompa Mihály-utcát érintjük, melynek az első jobboldali sarkán van a csendőrségi laktanya.

Lourdesi Szűz szobra. — A Tompa Mihály-utcából eljutunk a Zsidára vezető útra, illetve az Erzsébet-utcára, amelynek baloldalán a Lourdesi Szűz szobra tűnik elénk.

Vámórségi laktanya. — Vajda Ödön-tér. — Tenniszpálya. — Pénzügyőrségi laktanya. A Tompa Mihály-utcába nyílik a Petőfi-utca, amelyben a vámórségi laktanya emelkedik. A Petőfi-utcából a szép Vajda Ödön-térre kerülünk, amely kedves parkjával, az ú. n. Vajda Ödön sétatérrel ékeskedik. Mellette van a „Tenniszpálya“, amely kora tavasztól késő őszig rendelkezésére áll a tenniszezőknél. A Vajda Ödön-tér egyik sarkán áll a pénzügyőrségi laktanya.

f) Széchenyi-utca.

Marhavásártér. — Községi tisztviselő lakások. — Téglagyárak. — Szegényház. — Zöldfa-vendéglő. — A pénzügyőrségi laktanyától tovább haladva, az Arany János-után át eljutunk az Arany János-utcától, Széchenyi-utcától és Vörösmarty-utcától határolt széles marhavásártérre és a Széchenyi-utcára, amelynek baloldalán látjuk a községi tisztviselők számára épített csinos emeletes épületet és mellette a selyemgyár munkásai lakásául szolgáló helyiséget. Tovább menve a Mayer-féle, majd a Rábatótfalu felé vezető országút baloldalán a Pacher-féle téglagyárat találjuk; az utóbiban géppel, az előbbiben pedig kézzel gyártják a téglát.

Ha a Pacher-féle gyártól visszafordulunk és a Széchenyi-utcán beljebb haladunk, a baloldalon egy udvar belsejében épített régi házra, az ú. n. Szegény-házra bukkanunk. Nem messze van tőle a régi Schaberl-féle, ú. n. Zöldfa-vendéglő, amelyben az Iparoskörnek, a Szentgotthárdi Iparos- és Kereskedő-ifjak Önképző Egyesületének és a Frontharcosok Szövetségének a helyisége van.

Az Önképző Egyelet 1902-ben alakult s így máris 32 évi munkásságra tekinthet vissza. 700 kötetből álló könyvtárát egyre gyarapítja.

A vendéglővel szemben van az ú. n. br. Roszner-féle emeletes épület.

Községi óvoda. — A br. Roszner-féle épülettől nem messzire van a községi óvoda.

A Széchenyi-utcának érdekességet kölcsönöz az is, hogy itt vannak a Kerécz- és Totterer-féle kályhakészítő műhelyek, amelyekben egyúttal a fazekasmesterséget is űzik. E mesterség Szentgotthárdon régi keletű és a lecsa-

tolás előtt nagy virágzásnak örvendett. A harmadik kályháműhely a Vajda Ödön-téren, a Szekér-féle műhely.

A Totterer-féle ház közelében látjuk a Mária-szobrot, amelyet 1934-ben Pintér Lajos dr.-né állítottatott fel.

g) Futball-tér.

Szentgotthárdi Tornaegylet (SzTE). — A vasúti pálya-udvartól nem messzire, a vasúti töltés mellett levő nagy térségen van a „Futball-tér“, amelyen mindenféle atlétikai, sportversenyeket szoktak tartani. Szentgotthárdon az összes sportágak az ú. n. „Szentgotthárdi Torna-Egylet“-ben, SzTE-ben vannak egyesítve. Előbb Sz. T. K., majd SzőSŐ és SzLE stb. volt ennek a neve. Ma az egyletnek három működő szakosztálya van, ú. n.: futball, tenisz- és úszószakosztálya.

A futballjáték kultiválása már 25 éves Szentgotthárdon. Ez a szakosztály nagy missziót teljesít azzal is, hogy gyakran a burgenlandi csapatokkal is mérkőzik és ennek révén összeköttetést és barátságot tart fenn a szomszédsággal, de a mellett autóbuszon és más közlekedési eszközön az Ausztriába, illetve Burgenlandba magával vitt magyar utasok számára az osztrák vidék megtekintését is lehetővé teszi, a magyar területre jövő osztrákokkal pedig Szentgotthárd idegenforgalmát növeli.

A szintén 20—25 éves multtal dicsekedő teniszszakosztály tagjai az ú. n. „Uri.sportot“ a Tenisz-egyletnek a Vajda Ödön-téren levő kettős pályáján üzik és résztvesznek a gyakrabban rendezett házi és városközi versenyeken is, amelyeken vendégül látják Körmend, Kőszeg, Szombathely válogatott játékosait, nemkülönben a közeli osztrák, illetve burgenlandi városok: Fürstenfeld, Jennersdorf (Gyanafalva), Güssing (Németujvár) legjobb teniszeseit is.

Az úszószakosztály még most kétéves és működési helye a rábaparti Strandfürdő, a „gát“, amelynek nagy medencéje és a gát felett levő víztömeg éppen alkalmas az úszó-sport és a vízipóló művelésére. A szakosztálynak úszógárdája már többször kitüntette magát a kerületi versenyeken s a két vízipólócsapat is fejlődésnek indult.

A leventeegyesület is a Futball-téren tartja gyakorlatait.

Polgári Lövölde. — A város déli részén, az Apátistvánfalva felé vezető úton levő Akasztódomb aljában van a

Szentgotthárdi Polgári Lövészegyletnek 1930-ban létesített lövöldéje.

Az Akasztódomb vagy Akasztófadomb onnan kapta a nevét, hogy mikor Szentgotthárdon törvényszék működött, a halálra ítéleteket ezen a dombon akasztották fel.

Szentgotthárdi és Vidéki Állatvédő-Egyesület. Az egyes utcaszegleteken kifüggesztett táblákon olvasható felírások „Ne kínozd az állatokat!” stb. hirdetik, hogy Szentgotthárdon állatvédő-egylet is van, amely 1902-ben alakult „Szentgotthárdi és Vidéki Állatvédő-Egyesület” címen és télen az ú. n. védőfészekkel és etető-asztalokkal, amelyek madárelledellel vannak megrakva, a madarakat menti meg a pusztulástól.

54758

TARTALOM.

I. Szentgotthárd és környéke.

	Oldal
Szentgotthárd fekvése	3
Határátlépés	3
A trianoni béke hatása a szentgotthárdi járásra	4
A szentgotthárdi apátság és Szentgotthárd története	4
Talaj	8
Vizek	8
Éghajlat	9
Növényvilág	10
Állatvilág	12
Nemzetiségi és felekezeti viszonyok	12
Néprajzi viszonyok	13
Foglalkozások és gazdasági viszonyok	15
Művészeti emlékek	16
Gyakorlati tudnivalók	18
Szentgotthárd környéke	19
Közlekedés	20
Sportok	21
Irodalom	23

II. Szentgotthárd leírása.

a) Pályaudvar, Hunyadi-utca, Szent János-tér, gyárak	24
b) Széll Kálmán-tér, a szentgotthárdi apátság temploma és monostora	32
c) Deák Ferenc-utca, Desits Gyula-utca, Kossuth Lajos-u.	41
d) Újtelep	47
e) A város déli része	47
f) Széchenyi-utca	48
g) Futball-tér	49

BETŰSOROS MUTATÓ.

	Oldal		Oldal
Adóhivatal	44	Deutschminihof (Lapinc-	
Akasztódomb	22, 49, 50	olaszi).	3
Alsómedves (Grossmür-		Dohánygyár	7, 29
bisch)	3	Dolány (Velikidolinci).	4
Alsórönök	3, 16, 20	Dorfmeister István	
Alsószőlnök 3, 8, 10, 20, 22		17, 35, 36, 37	
Állatvilág	12	Döltl-cukrászda	18
Apátistvánfalva		Éghajlat	9
.	4, 6, 9, 10, 18, 19, 22, 49	Egyházasrádóc	20
Arany János-utca	48	Emlékkő a nagyfalvai	
Ág. h. ev. templom	44	csatatéren	20
" " " iskola	45	Ernst-szálloda és ven-	
" " " kultúrház	45	déglő	18, 25, 26
" " " Nő- és leány-		Erzsébet-utca	47
egylet	45	Éttermek	18
Ág. h. ev. Diákszövetség	45	Farkasfa	9, 19
Árpád-utca	47	Farkasdifalva (Neumarkt) 3	
Árpád cserkészcsapat		Farsang utóda, Ruzsits	
59. sz.	22, 33	Károlyné csemege- és	
Badafalva (Weichselbaum) 20		fűszerkereskedése	18
Balaton	20, 21	Fehring	20
Baross-utca	26	Fekete-tó	9, 19
Batthyány Lajos-utca 25, 26		Feldbach	20
Bekes-féle vizimalom	8	Felnőtt Leányok Mária-	
Bérautók	18	Kongregációja	38
Borosgödör (Inzenhof)	3	Felsőrönök	3, 16, 17, 20
Bölcsöde és napközi ott-		Felsőszőlnök	
hon	43	3, 4, 12, 13, 20, 22	
Budinci (Büdfalva)	4	Férfiliga	38
Burgenland	3, 49	Foglalkozások és gazda-	
Cepinci (Kerkafő)	4	sági viszonyok	15
Ciszterci monostor	19, 36	Főszolgabíróság	33
" templom	34	Fővámhivatal	18, 26
" uradalom, major	31	Frontharcosok Szövet-	
Cukrászdák	18	sége	48
Csemegekereskedők	18	Futball-tér.	49
Csendőrségi laktanya	47	Fürstenfeld	20, 49
Csörötnek	8, 19	Fürdő	18
Deák Ferenc-utca	41	Gaál Ede-vendéglő	
Desits Gyula	7, 30	(Dancsecs)	18, 31
Desits Gyula-utca	41, 44	Gaál Lajos-vendéglő	18
		Ganster-vendéglő	18, 26

	Oldal
Gasztony	20
Gerevich Tibor	16
Gleichenberg	10, 20
Gleisdorf	20
Gothó	4
Gödörháza	33
Grác	3, 20
Grossmürbisch (Alsó- medves)	3
Gubicza Ákos	30
Gusner Mátyás	17, 36, 37
Guttman-féle vizimalom	8
Güssing (Németújvár)	49
Gyakorlati tudnivalók	18
Gyanafalva (Jenners- dorf)	3, 5, 20
Gyógyszertár	19, 41
Hagesdorf (Karácsfa)	3
Halmay csemegekereske- dése	18
Határátlépés a lecsatolt területekre	3
Határoszlop a Hármashatár- határnál	20
Hármashatár	20
Háromház	12, 19
Hársaspatak, (Rákász- patak)	9, 19
Heiligenkreuz (Rába- keresztur)	3, 20
Hodos	4
Holt-Rába	10
Horyátnádálja	20
Hunyadi-utca	24, 26
Inzenhof (Borosgödör)	3
Iparoskör	48
Iparostanonciskola	25, 39
Ipartestületi székház	42
Irodalom	23, 24
Izr. imaház	43
Jakabháza	8, 20
Ják	20
Járásbíróság	44
Jennersdorf (Gyanafalva)	49
Karácsfa (Hagesdorf)	3

	Oldal
Karácsony-cukrászda	18
Kaszagyár	8, 30
Kaszagyári csatorna	8
Kaszagyári gát	8, 44
Kávéházak	18
Kerkafő (Cepinci)	4
Keszthely	20
Kir. Körjegyzőség	43
Kisunyom	20
Klein-kávéház	18, 40
Korona-szálló és vendéglő (Keppel Rezső)	18, 46
Korona-kávéház (Keppel Rezső)	18
Kossuth Lajos-utca	41, 46, 47
Kotormány	4
Könyvkereskedés	19
Könyvtárak	19
Körmend	20, 49
Kőszeg	49
Közlekedés	20
Községi ház	44
Községi óvoda	7, 48
Községi tisztviselői laká- sok	48
Kranyecz-ház	41
Lampatak	9
Lapincs	3, 9
Lapincsolaszi (Deutsch- minihof)	3
Leeb Róbert	6
Lourdesi Szűz szobra (A zsidai úton)	47
Lovászd (Luising)	3
Luising (Lovászd)	3
Magasfok (Trdkova)	4
Magyarbükktelep	3
Magyar Iskolaszanatató- rium	15, 27, 33
Magyar Kir. Belépő-Állo- más	18
Magyar Kir. államrendőr- ség szentgotthárdi ki- rendeltsége	26
Magyar Közművelődési Egyesület	25

	Oldal
Magyarlak	13, 19
Magyarországi Munkások rokkant- és nyugdíj- egyletének 197. számú szentgotthárdi fiók- pénztára	31
Magyarorszombatfa	34
Marhavásártér	48
Marokrét (Markovci)	4
Máriakép (Mariabild)	20
Mária-szobor (A Széll Kálmán-téren)	38
Mária-szobor (A rábaket- helyi országúton)	47
Mária-szobor (A Széche- nyi-utcán)	49
Máriaújfalú	19
Máv. idegenforgalmi tájé- koztató iroda	19
Máv. személpályaudvar	18, 24
Máv. teherpályaudvar	18
Mayer-téglagyár	48
Megyery-Mayer Antal	17
Mesterics-tejcsarnok	18
Mogersdorf (Nagyfalva)	3, 20
Montecuccoli fája	11
Moschendorf (Nagysáros- lak)	4
Mozi	19, 31
Művészeti emlékek	16
Nagycsákány	12, 20
Nagyfalva (Mogersdorf)	3, 20
Nagyfalvai csatater	20
Nagyfalvai temető (Tür- ken-Friedhof)	20
Nagykolompos-vendéglő	18
Nagy Miklós- (Velekey) vendéglő	18
Nagysároslak (Moschen- dorf)	4
Nemesmedves	33
Németh Vilmos könyv- kereskedés és könyv- nyomdája	18
Németújvár (Güssing)	49
Nemzetiségi és felekezeti viszonyok	12

	Oldal
Nepomuki Szent János- szobor	32
Néprajzi viszonyok	13
Neumarkt (Farkasdifalva)	3
Növényvilág	10
Olvasó egyesület (Kaszinó)	40
Orfalu	4
Országos Stefánia Sző- vetség anyák és csecse- mők védelmére 99. sz. anya- és csecsemővédő intézet	43
Országzászló	33
Óragyár, régi	7, 26
Österr. Bundesbahn-Ver- tretung	18, 19
Öst. Grenzkontroll Tier- arzt	18
Österreiches Zollamt	18
Pacher-téglagyár	48
Pályaudvar	24
Pénzintézetek 19, 42, 43, 46	48
Pénzügyőrségi laktanya	48
Permise	4
Petőfi-utca	48
Piactér	38
Pinkamindszent	4
Polgári leányiskola magántanfolyama	39, 40
Polgári Lövölde	22, 49
Pósta és Póstatakarék- pénztár	18, 42
Pósta, távíró, telefon	18, 42
Rába (Arrabo, Raab) 3, 4, 8, 12, 21, 22	22
Rábafüzes	3, 12, 13, 20
Rábagyarmat	5, 11, 19
Rábahíd	32
Rábahídvég	20
Rábakeresztúr	3, 11, 20
Rábakethely	6, 13, 17, 19
Rábakisfalud	9, 19
Rábatótfalu	6, 14, 20, 22
Rákászpatak	3
Rákóczi-utca	49
Rátót	20

	Oldal
Reálgimnázium áll.	7, 25, 32
Reinesdorf (Zsámánd)	3
Rezuések Antal	6
Rigópatak (Amselbach)	9
Riegersburg	20
Róm. kat. egyházközségi egyesületek	37, 38
Róm. kat. el. iskola	38, 39
Róm. kat. Kör	37, 41
Róm. kat. plébánia	37
St. Radegund	20
Sándorhegy (Tschani- graben)	3
Schlössli, Kastélyhegy, Várhegy, Vártető	8, 10, 20
Schnitzer József	17
Scholl Henrik	5
Schretzenmayer Gáspár	17, 36
Selyemgyár	7, 26
Sportok	21
Strandfürdő	18, 44, 49
Strém	4
Subalpin nyaralási iroda	21
Süle-kávéház	18
Szakonyfalu	3, 12, 20, 22
Szállodák	18
Széchenyi György	6
Széchenyi-utca	48
Széchy	5, 6
Szegényház	48
Szell Kálmán	7, 25, 29, 32, 42, 46
Szell Kálmán-tér	25, 32, 40
Szent Anna-kápolna	20
Szent Bernát szobra	31, 36
Szent Gotthárd	4, 36, 37
„Szentgotthárd“ c. heti- lap	7
Szentgotthárd és kör- nyéke	19
Szentgotthárd és Vidéke Stefánia Szövetség	15, 43
Szentgotthárdi Apát- ság	19, 25, 32, 34
Szentgotthárdi Általános Takarékpénztár R. T. (Lipp-takarék)	19, 46

	Oldal
Szentgotthárdi Dalos- egylet	25, 46
Szentgotthárdi Iparos és Kereskedő-ifjak Ön- képző Egyesülete	48
Szentgotthárdi Ker. Fo- gyasztási és Értékesítő Szövetkezet	40
Szentgotthárdi Önkéntes Tűzoltóegylet	46
Szentgotthárdi Takaré- pénztár R. T. (Vargha- bank)	19, 42, 43
Szentgotthárdi Torna- egylet (SZTE)	21, 22, 49
Szentgotthárdi és vidéki állatvédő egyesület	50
Szent Imre	3
Szent Imre-templom	17, 20
Szent János-tér	24, 30, 32
Színház	19
Szívgyárda	38
Szombathely	20, 49
Talaj	8
Talapatka	9, 20
Taródfa	3
Táblahegy (Tafelberg)	20
Téglagyárak	48
Tejcsarnok	18
Telekkönyvvezetőség	44
Temető, régi	30
Temető, új	26
Tenniszpálya	22, 47, 48
Testnevelési és népgon- gondozó kirendeltség	44
Tieffenbach	5, 34
Timár-tejcsarnok	18
Tompa Mihály-utca	47
Tótfalui-patak (Vaspatak)	9
Török emlékek (Gasztony- ban)	20
Trium Fontium	5
Trdkova, Magasfok	4
Tschanigraben (Sándor- hegy)	3
Türken-Friedhof	23
Új-telép	47

	Oldal
Urادalmi épületek . . .	31
Uránia-Mozgóképszínház	19, 31
Vajda Ödön cserkész-csapat 359. sz.	22, 38
Vajda Ödön sétatér . . .	48
Vajda Ödön-tér	22, 47, 48, 49
Vámörségi laktanya . . .	47, 48
Vámvendéglő (Binder) . . .	18, 31
Vargha Gábor dr.	7, 29, 33, 41, 46
Várkert	5, 11, 34
Városháza	41, 42
Vasuti vendéglő (Failler János)	18

	Oldal
Vasszentmihály	3, 20
Velikidolinci (Dolány) . . .	4
Velemér	34
Vendéglők	18
Villanytelep	7, 31
Vizek	8
Vörösmarty-utca	48
Wagner-féle vízimalom . . .	8
Zalabér	20
Zöldfa-vendéglő (Schaberl)	18, 48
Zsámánd (Reinesdorf) . . .	3
Zsida	6, 9, 10, 12, 19
Zsidapatak	9, 19

ÁRA 60 FILLÉR.

KERESKEDELMI ÉS HIRLAP-NYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
SZOMBATHELY, 1935.